

Gwendolyn Rutten

DE
GEËNGAGEERDE
BURGER

Inleiding tot een nieuwe politieke lente.

“No pessimist ever discovered the secrets of the stars or sailed to an uncharted land or opened a new heaven to the human spirit.”

— HELEN KELLER

Verantwoordelijke uitgever:
Mark Vanleeuw, Melsensstraat 34, 1000 Brussel.

Omslag: Absoluut
Zetwerk: Absoluut

Gwendolyn Rutten

DE
GEËNGAGEERDE
BURGER

Inleiding tot een nieuwe politieke lente.

Voor Juliette en Alphonse

*“Al wat we nodig hebben, is een klein
beetje moed en engagement.”*

TEN GELEIDE

Twintig jaar geleden verzamelden de Vlaamse liberale krachten om een positief alternatief te bieden voor een samenleving in de ban van extremisme en conservatisme. Vandaag is onze samenleving opnieuw tot stilstand gekomen. Angst, afgunst en moedeloosheid houden onze blik op de crisis gericht. Toch kunnen we opnieuw vooruitgaan, een nieuwe lente inzetten. Al wat we nodig hebben is een klein beetje moed. Engagement. Terug kiezen voor vrijheid, verantwoordelijkheid en vertrouwen is onze ogen openen voor de toekomst. En die ziet er heus niet zo onheilspellend uit als men ons wil doen geloven.

Dit essay slaat die toekomst niet in de boeien. Integendeel. Het is een oproep tot debat, een inspiratiebron voor iedereen die mee op zoek wil gaan naar antwoorden op de uitdagingen van deze tijd. 150 dagen lang, tot en mét ons ideologische congres in november 2013, willen we dat prikkelende debat aangaan. Met onze mandatarissen. Onze afdelingen. Onze militanten. En met jou. Wat verwacht jij van de toekomst? Wat wil jij doen in het leven? En hoe kunnen we je daar bij steunen?

Omdat optimisme liberalen in het bloed zit, leggen we de lat hoog. We willen liefst 15.000 burgers horen, zien, met hen praten. We hopen dat jij een van die 15.000 wordt. We hopen dat je net zoveel zin hebt in een nieuwe lente voor onze samenleving als wij. Op www.openvld.be kan je alvast terecht om je vragen, opmerkingen en ideeën met ons te delen. Want ideeën delen is ideeën vermenigvuldigen. Ook binnenin dit boek hoeft je rol niet beperkt te blijven tot passieve lezer. Ruimte en vrijheid genoeg om je eigen bedenkingen meteen neer te pennen. Het moment is aangebroken voor een nieuwe politieke lente. En ik koester veel hoop dat jij mee die nieuwe lente zal inluiden.

TEN GELEIDE	5
WERKEN AAN EEN NIEUWE POLITIEKE LENTE	9
1. DE GEËNGAGEERDE BURGER	15
Een middenveld van mensen	19
Vrijheid en verantwoordelijkheid	36
2. DE OPEN ECONOMIE	49
Surplussen? Opzijzetten.	51
Over waarden en het belang van principes	56
De netwerksamenleving	71
Globalisering werkt	77
Digitaal als het nieuwe normaal	87
3. EEN EENVOUDIGE OVERHEID	97
De overheid ratelt door	99
Een arrogante en stokoude gesprekspartner	114
Babelse democratie	125
EPILOOG: OP ZOEK NAAR DE VONK	139

WERKEN AAN EEN NIEUWE POLITIEKE LENTE

Het is crisis. Dat verlamme zinnetje baant zich al vijf jaar lang genadeloos een weg naar de hoofden en harten van mensen. Crisis is een feitelijke situatie geworden, een zee zonder getijden. Stilstand. Vijf jaar, dat is een half decennium. Onze samenleving is de crisis als referentiekader gaan beschouwen.

Een crisis die zichzelf bestendigt en versterkt, is geen crisis meer. Dat is een depressie. In die spiraal zitten wij vandaag gevangen. Uit die spiraal kunnen we ons opnieuw bevrijden. Als we willen.

Angst, onzekerheid en vertwijfeling hebben ons blind gemaakt voor de twee gezichten van elke crisis. Er is het negatieve gezicht – het ineenstorten van wat was. En er is het positieve gezicht – het begin van iets nieuws. Daar is een woord voor: verandering. Er is ook een woord voor alles wat tegen die verandering ingaat. Dat is conservatisme. Conservatisme sluit de ogen voor verandering, door krampachtig vast te houden aan bekende en vertrouwde recepten. Een grote overheid. Zich afzetten tegen de ander. Afgunst. Haat. Controle. Grip. Autoriteit. Het aan banden leggen van vrijheid. Het zaaien van angst, isolement en verdeeldheid. Het gezicht van conservatisme was nooit meer aanwezig

dan vandaag. Rechts-conservatieven houden niet van maatschappelijke verandering. Links-conservatieven vrezen economische verandering en groen-conservatieven hebben een afkeer van technologische en wetenschappelijke vooruitgang.

Het hoeft niet te verbazen dat pessimistische tijden geen vruchtbare bodem zijn voor optimistische ideologieën. Nochtans zijn zij de enige remedie voor die pessimistische tijden.

VERZURING KAN NIET LIBERAAL ZIJN

Verzuring is een normale reactie als de toekomst onzeker is en afgunst toeneemt. Maar het is geen liberale reactie. Liberalisme gaat niet over afgunst, maar over kansen. Niet over wantrouwen, maar over vertrouwen. Niet over angst, maar over opportuniteiten. Niet over behoud, maar over vooruitgang. Niet over haat, maar over verantwoordelijkheid. Het is niet zo moeilijk om de grens tussen liberalisme en egoïsme te zien; die grens ligt bij diezelfde verzuring en afgunst.

De wederopstanding van conservatieve krachten houdt onze blik op het negatieve gezicht van de crisis gericht. We staan al vijf jaar oog in oog met de stilstand, en negeren de verandering. Die is er nochtans. Verandering is de taal van vooruitgang, het traceerbare spoor van een zoektocht naar voortdurende verbetering door vindingrijkheid, veerkracht en doorzettingsvermogen. Dat gebeurt met vallen en opstaan, nu eens een stap terug, dan weer twee stappen vooruit.

EÉN VONK VOLSTAAT

Eén vonk volstaat om ons uit het moeras te trekken. Een vonk in elk van ons, één ogenblik van verzamelde moed, kracht en optimisme om mee te stappen in de verandering en de draad van de vooruitgang opnieuw op te pikken. Dat is het moment waarop iemand beslist om te kiezen voor een positieve houding. ***Het moment waarop verandering vooruitgang wordt.***

Ideologisch herbronnen betekent op zoek gaan naar die vonk. Geëngageerde burgers samen smeden tot een beweging die gelooft in de toekomst en positief naar morgen kijkt. Het liberalisme moet de noodzakelijke kracht in die zoektocht naar relance zijn. Ons liberalisme moet het vertrouwen herstellen. Ideeën alle zuurstof geven. De mens bevrijden en opnieuw centraal stellen.

Want ons land heeft nood aan een nieuwe politieke lente.

EEN PLEIDOOI VOOR VOORUITGANGSOPTIMISME

Dit essay is een pleidooi voor vooruitgangsoptimisme. Voor het rationeel geloof in de kracht van mensen, in evolutie en in verandering. Wat ons als mensen kenmerkt is vindingrijkheid, veerkracht en doorzettingsvermogen. Door risico's te nemen en ons niet neer te leggen bij tegenslagen. Evolueren door te proberen, fouten te maken en weer verder te gaan. We bedenken steeds weer nieuwe ideeën en toetsen die af aan de realiteit van elke dag.

Er is lef nodig om niet krampachtig vast te houden aan bekende en vertrouwde recepten. Vooruitgang begint met de eigen ingesteldheid. De nieuwe tijd, die maakt de geëngageerde burger zelf. De toekomst is niet aan overheden, grote leiders of statische normen en waarden. De toekomst is, meer dan ooit, aan de mens. Aan burgers, die samen naar oplossingen zoeken voor de economie, de overheid en de manier waarop we samen uit de crisis geraken.

Ons project koppelt de keuze voor vrijheid, verantwoordelijkheid en ondernemerschap aan een rotsvast geloof in de toekomst, verandering en vooruitgang. Wij zijn geëngageerde burgers en vooruitgangsoptimisten. Wij willen het tegengif zijn voor afgunst en verzuring.

Liberalen zijn niet uniek in hun erkenning van ondernemerschap, verantwoordelijkheid of vrijheid. Liberalen zijn ook niet uniek in hun positieve kijk naar verandering en vooruitgang. Het is de combinatie van beiden die liberalen uniek maakt.

GWENDOLYN RUTTEN

Aarschot, 25 mei 2013

“De wet kan iemand wel
dwingen rechtvaardig
te blijven, maar ze zal
tevergeefs proberen
iemand te dwingen
toegewijd te zijn.”

— FRÉDÉRIC BASTIAT

1

DE GEËNGAGEERDE BURGER

De meest vindingrijke held uit de televisiegeschiedenis is ongetwijfeld MacGyver. Hij bedenkt oplossingen voor de meest uitzichtloze situaties en doet daarbij beroep op niet veel meer dan zijn zakmes, parate wetenschappelijke kennis en huis-, tuin- en keukenspullen. MacGyver houdt niet van geweld, wél van de creativiteit om met weinig middelen veel te bereiken. De makers van MacGyver haalden de mosterd misschien wel bij die andere populaire serie, The A-Team. Na elke aflevering liet het viertal – elk had zo zijn eigen specialiteit – de wereld een beetje beter achter. Hannibal, B.A., Face en Murdock hadden één ding met elkaar gemeen: ze hielden niet van de overheid en knapten hun zaakjes liever zelf op.

*De combinatie van vrijheid
en verantwoordelijkheid heet
engagement.*

MacGyver en The A-Team zijn westerse fictie, maar de ‘doe-het-zelf’ en ‘doe-het-samen-met-anderen’ mentaliteit is universeel. In India spreekt men in de Hindu-cultuur van *Jugaad*. Die term slaat op individuen die de kunst verstaan om flexibel om te gaan met moeilijke, veranderende omstandigheden en daar slim op inspelen. Het is een doe-cultuur, die vertrekt van mensen die de mouwen opstropen en dingen oplossen.

Jugaad heeft ondertussen de managementwereld bereikt. Managementgoeroe Navi Radjou trekt volle zalen met een eenvoudige boodschap: laat oplossingen en innovatie van anderen uit komen, ga zelf aan de slag en zoek samen met anderen naar niet meteen voor de hand liggende oplossingen. Radjou vertaalt Jugaad in heldere principes. Zoek kansen in tegenslag. Doe meer met minder. Hou het simpel. Doe het zelf en doe het samen. Miljoenen mensen, waaronder vooral heel wat jongeren, werden de voorbije jaren door Jugaad geïnspireerd en bestormen nu de wereld.

Ook als samenleving kunnen we die principes goed gebruiken. De crisis bekijken als opportuniteit. Beter beleid voeren met minder middelen. En een complexe overheid hervormen tot een eenvoudig platform waarop vrij initiatief en het engagement van burgers kunnen bloeien.

De komende decennia staan in het teken van burgerschap. Meer dan ooit ligt de macht bij de burger. Het gaat niet om de 'passieve' macht van het oordeel, waarbij je een stem uitbrengt, naar huis gaat en vervolgens wacht tot de overheid je problemen oplost. Het gaat om de 'actieve' macht van engagement, waarbij je zelf dingen doet of maakt die de samenleving beter maken.

In de jaren '90 van de vorige eeuw hebben wij, liberalen, de burger centraal geplaatst en meer inspraak gegeven. Dat pleidooi werd opgepikt. Vandaag gaat burgerschap evenwel een stap verder. Het recht om je stem te laten horen verandert in de oproep om je handen uit de mouwen te steken en mee te doen. Dat kan alleen, maar het werkt nog beter samen met anderen. De overgang van inspraak naar participatie leidt tot geëngageerd burgerschap. Het is democratie 2.0.

De digitale revolutie, de globalisering, nieuwe technologieën zoals 3D-printen en de opkomst van sociale media geven dat nieuwe burgerschap een flinke duw in de rug. Waar inspraak vroeger een zaak was van wie het goed kon zeggen of hard kon roepen, wordt participatie

een zaak van wie goede ideeën heeft, gemotiveerd is en de handen uit de mouwen steekt.

In de Verenigde Staten van Amerika ontstaan splinternieuwe organisaties zoals *Code for America*. Die hebben tot doel om burgers, kleine bedrijven, steden en gemeenschappen samen te brengen, omdat ze geloven dat engagement en samenwerking voor een betere wereld zorgen. Dit soort organisaties zet *Web Geeks*, stadsexperten, technologische vernieuwers en ondernemers samen en laat ze zoeken naar eenvoudige en goedkope oplossingen voor alledaagse problemen. Men doet daarbij beroep op mensen die willen meewerken.

Zo zet een *app* in de vorm van een spel mensen aan om nutsvoorzieningen en de aansluitingen voor de brandweer sneeuwvrij te maken. Dat idee werd opgepikt aan de andere kant van de wereld, waar een systeem werd opgezet om burgers de tsunami-alarmen te laten onderhouden. Bij de storm in Manhattan waren het *hackers* die binnen de vier uur met een open platform op de proppen kwamen, zodat iedereen kon zien waar de elektriciteit was uitgevallen. Op die manier kon de hulpverlening efficiënt verlopen. Dichter bij huis maakte de kandidaat-burgemeester van Kortrijk als eerste een *app* waarmee burgers gebreken en kleine overlast konden melden en in kaart brengen.

Op die manier wordt de overheid in de 21ste eeuw langzaamaan een platform dat geëngageerde burgers samenbrengt en dingen mogelijk maakt. Mensen verwachten steeds minder dat de staat zélf alles oplost – en terecht, want dat kan ook niet. De overheid is daarvoor te traag, te log, te duur en de middelen zijn te beperkt. Antwoorden op de uitdagingen voor de komende jaren zullen dus niet uit ‘Brussel’ of ‘Europa’ komen. Ze komen van u. Zowel voor de economie, jobcreatie, de klimaatverandering, de vergrijzing of de toenemende zorg zullen de oplossingen van mensen zelf komen – en dus niet van overheidsinstellingen. Een goedkopere en eenvoudige overheid moet daarvoor het kader scheppen en als een scheidsrechter toekijken of de regels van het spel worden nageleefd.

De combinatie van vrijheid en verantwoordelijkheid heet engagement. Geëngageerde burgers nemen initiatief. Ze laten zien hoe je, zoals MacGyver, met huis- tuin- en keukenmiddelen veel kan doen en anderen kan helpen. Door je eigen stoep te vegen én die van je buurman. Door met een eigen zaak te starten en anderen werk te geven. Door je huis of je auto te delen. Of door aan de hand van nieuwe technologieën mee te werken aan meer efficiëntie en eenvoud.

Een middenveld van mensen

Think Out of the Box. Zo heet de vzw van de ouders van twaalf jongeren met autisme, het syndroom van Down of een andere verstandelijke beperking. De vzw richtte Het Vriendenhuis in Schilde op zodat de vriendengroep van twaalf niet uit elkaar zou vallen. Hun kinderen hebben namelijk allemaal de leeftijd bereikt waarop ze het internaat waar ze samen opgroeiden moeten verlaten, om de overstap te maken naar begeleid wonen voor volwassenen.

Die overstap betekent in het Vlaanderen van vandaag in eerste instantie op een wachtlijst gaan staan. Dus sloegen de ouders de handen in elkaar om zelf een initiatief te nemen. Hun onderlinge solidariteit houdt Het Vriendenhuis draaiende.

Overal in Vlaanderen steken gelijkaardige spontane initiatieven de kop op. Samenwerkingsverbanden die er komen uit noodzaak, omdat de overheid in gebreke blijft of niet bij machte is om in te spelen op de specifieke behoeftes van hulpzoekenden. Maar ook omdat mensen maatwerk willen in plaats van eenheidsworst. Overheden kunnen zich dan wel op de borst kloppen dat ze weten wat de behoeftes van burgers

zijn. Maar in de praktijk zijn mensen zélf vaak beter geplaatst om zorg en solidariteit naar eigen behoefte en inzicht vorm te geven. Het probleem is dat wie zelf initiatief neemt en zich niet op de geijkte paden van de ingerichte solidariteit begeeft, op bitter weinig hulp kan rekenen. Het is de wereld op zijn kop.

“Het zou helemaal anders lopen als het geld niet aan de voorzieningen wordt gegeven, zoals nu het geval is, maar wel aan de personen met een handicap zelf. Dan krijg je vraaggestuurde zorg, in plaats van een aanbod waarin je moet passen of dat niet past”, zegt Karel Plasman, veertien jaar geleden medeoprichter van een soortgelijk initiatief met de vzw Anautica¹.

Think Out of the Box schrijft met Het Vriendenhuis in Schilde een mooi verhaal. Het is een voorbeeld van positieve maatschappelijke betrokkenheid, een voorbeeld van de kracht die mensen bezitten om hun ongenoegen te kanaliseren en om te zetten in een positief en persoonlijk engagement. Maar het verhaal heeft ook een problematische kant. Net deze geëngageerde burgers worden door een centralistische of paternalistische overheid vooral tegengewerkt. We moeten net meer ruimte geven aan dit soort kwaliteitsvolle initiatieven. Dat kan enkel als we burgerengagement in de zorg niet afremmen, maar aanmoedigen. Daarvoor moet je natuurlijk wel eerst in mensen geloven.

Mensen hebben de kracht de dingen beter te maken, voor zichzelf én voor anderen.

BLACK BOX

Zijn mensen bereid elkaar te helpen, ook al hebben ze daar zelf niet meteen baat bij? Het liberalisme beantwoordt die vraag positief. Liberalen erkennen de feilbaarheid van de mens, maar onderstrepen vooral zijn goede inborst, zijn vermogen tot mededogen en empathie. Mensen

hebben de kracht de dingen beter te maken, voor zichzelf én voor anderen. Mensen maken de samenleving. De beste resultaten verkrijgt je wanneer die samenleving is opgebouwd op basis van vrijheid, individuele verantwoordelijkheid en vertrouwen.

De liberale visie is geen blind, naïef geloof. Jarenlang was het bestaan van de menselijke empathie een discussiepunt dat voornamelijk op de filosofische debatagenda terug te vinden was. Al in 1759 poneerde de Schotse moraalfilosoof Adam Smith het bestaan van de “natuurlijke sympathie” die mensen kunnen ontwikkelen voor de gevoelens van anderen - het is volgens hem zelfs de basis voor de mens als moreel wezen. Stilaan echter kunnen we Smiths stelling uit *The Theory of Moral Sentiments* vervangen door echt wetenschappelijk bewijs van de menselijke empathie.

Het gros van de middelen die mensen voor elkaar veil hebben, gaat niet van mens tot mens, maar van mens naar overheid naar instelling.

Spiegelneuronen zijn verantwoordelijk voor het feit dat mensen zich kunnen inleven in de zorgen en gevoelens van anderen, alsof we ze zelf ervaren. Ons empathisch vermogen is door de geschiedenis heen trouwens geëvolueerd. Waar we eerst hulp en bijstand verleenden aan bloedverwanten, hebben we door de jaren heen geleerd om mee te voelen met mensen die we niet kennen, zelfs wanneer die aan de andere kant van de wereld wonen.² Denk bijvoorbeeld aan de overweldigende uitingen van sympathie die uit de samenleving opstegen, toen in 2004 een tsunami in de Indische Oceaan bijna een kwart miljoen slachtoffers maakte.

In Europa zijn we die empathie sinds het einde van de 19de eeuw beginnen formaliseren in systemen van sociale zekerheid. De allereerste van die systemen zorgden letterlijk voor bestaanszekerheid. Mensen

kozen er zelf voor om de allermaksten niet te laten vallen en erkennen het feit dat niet iedereen altijd alle kansen krijgt in het leven. Het was een fundamentele stellingname: tegenslag, ziekte en pijn kunnen iedereen overkomen. Daarom zijn we solidair met elkaar.

Gaandeweg werden deze systemen omvangrijker. Mensen werden solidair met elkaar, maar dan wel verplicht binnen een door de overheid georganiseerd systeem. Veel keuzevrijheid kwam daar niet aan te pas. Het was en is de overheid die in het algemeen belang bepaalt met wie we solidair zijn. Maar ook wie hulp krijgt heeft weinig keuzevrijheid. Het gros van de middelen die mensen voor elkaar veil hebben, gaat niet van mens tot mens, maar van mens naar overheid naar instelling.

Deze gang van zaken biedt misschien een verklaring waarom spontane solidariteit en samenwerking bloeien als nooit tevoren, terwijl opgelegde en anonieme systemen een steeds grotere bron van ergernis vormen. Ze worden steeds complexer, en daardoor ontransparant. Zo weten we om te beginnen niet meer waarop onze solidariteit slaat. Het gaat al lang niet meer over tegenslagen of ziekte alleen, maar ook over te snel stoppen met werken, of extra vrije tijd nemen bijvoorbeeld. Daarvoor is de sociale zekerheid niet gemaakt.

Bovendien weten we ook niet meer met wie we solidair zijn. Onze sociale zekerheid is één grote black box geworden waar sommigen geld instorten en anderen geld uit halen. Wie bijdraagt vervreemdt van wie ontvangt. Solidair ben je al lang niet meer met *elkaar*, maar met “*die mensen*”. De anonieme Waal, Griek of vreemdeling.

De kracht van empathie ligt nochtans bij vertrouwen, herkenning, en het ervaren van een *wij*-gevoel. Daarin is geen plaats voor een kille wij/zij-opdeling. Het hoeft niet te verwonderen dat wantrouwen en ongevoegen de plaats zijn gaan innemen van vertrouwen en engagement.

Wie empathie, en de daaruit voortvloeiende solidariteit louter ziet als een uiting van welbegrepen eigenbelang, kiest voor de engst mogelijke definitie ervan. Dat is een gevolg van groepsegoïsme. Het heeft geleid

tot de tendens die we overal in ons land, binnen Europa en in een internationale context ontwaren: *I want my money back*. Alles wordt op een apothekersschaaltje afgewogen. Het is helaas een tendens die een klimaat van afgunst en verzuring tot stand heeft gebracht. Het is een tendens waar bij uitstek liberalen zich tegen verzetten.

BURGERS BESTORMEN HET TERREIN

In tegenstelling tot wat het conservatieve denken ons wil doen geloven ligt de toekomst niet in handen van overheden of verankerde belangengroepen. Harvard-professor Joseph Nye noemt de verschuiving en verspreiding van macht naar niet-gouvernementele actoren en burgers een van de twee grootste evoluties die deze eeuw voor ons in petto heeft – naast de opkomst van Oosterse staten op de militaire en economische wereldscène. Burgers bestormen, met andere woorden, het terrein. En ze doen dat omdat de overheid onrecht in stand houdt.

In deze tijden van verandering neemt die machtsoverdracht soms nog schimmige vormen aan. Vaak vertaalt de onmacht die burgers ervaren zich in behoudsgezinde betrokkenheid, in het verzet tegen datgene wat boven hun hoofden heen beslist is. Die onmacht, dat verzet, bindt heel wat actiecomités. Toch zijn het in wezen de eerste voortekenen van een vernieuwd burgerbewustzijn. Het zijn signalen die overheden en middenveldorganisaties niet kunnen blijven negeren.

Maar de ware revival van het burgeractivisme zal niet louter uit protest bestaan. Initiatieven zoals Het Vriendenhuis van Schilde tonen aan tot wat de mens in staat is als de overheid in gebreke blijft. Ze tonen aan dat samenwerking en empathie goed kunnen gedijen zonder ondoorzichtige structuren er omheen. Het zijn soms kleinschalige, heel specifieke engagementen tussen vrienden en kennissen. Denk in dat verband ook aan *crowd funding* initiatieven om een gekoesterd stuk erfgoed te redden van de teloorgang, om een cultureel project op te zetten of om te investeren in een nieuw reclamevrij nieuwsmedium zoals *De Correspon-*

dent in Nederland. Het zijn dit soort initiatieven, niet ontstaan vanuit een klassieke belangenbehartiging, die alle kansen verdienen. Want het zijn vrije initiatieven in de zuiverste betekenis van het woord.

In tegenstelling tot wat het conservatieve denken ons wil doen geloven ligt de toekomst niet in handen van overheden of verankerde belangengroepen.

GOED VS SLECHT INITIATIEF

De meesten onder ons hebben niet de neiging vrije scholen, mutualiteiten of universiteitsziekenhuizen als private ondernemingen te zien. Maar dat zijn ze in principe wel. Onze solidaire samenleving wordt al decennialang ondersteund door wat in essentie vrije initiatieven zijn. Het is dus niet alléén de staat die voor ons zorgt. Als ons land bijvoorbeeld beschikt over een uitstekende gezondheidszorg, dan is dat niet alleen dankzij de overheid. De wisselwerking met het vrije initiatief is minstens even belangrijk.

Toch leeft in Vlaanderen nog vaak de perceptie dat er zoiets bestaat als ‘goede’ en ‘slechte’ initiatieven. Dat wat de overheid doet of georganiseerd wordt vanuit levensbeschouwelijke overtuigingen minstens moreel superieur zou zijn aan het vrij initiatief of ondernemerschap. Dat is natuurlijk nonsens.

Wat er wordt gedaan is toch veel belangrijker dan wie het doet, niet? Wij bepalen als samenleving welke diensten we willen in de zorg, welke eisen we stellen en hoeveel middelen we daarvoor veil hebben. Wij bepalen de kwaliteit en het is de taak van de overheid om daar als een strenge, maar rechtvaardige scheidsrechter op toe te zien. Hoe meer spelers binnen dat kader een engagement willen aangaan, hoe beter.

▶ VRAGEN?

▶ ANDERE IDEEËN?

▶ OPMERKINGEN?

Vandaag nemen overheid en semioverheid echter een té dominante plaats in. Dat maakt heel wat vrij engagement kapot. Ook in zogenaamde ‘zachte sectoren’, waar we de komende decennia nochtans heel veel helpende handen kunnen gebruiken. Denk bijvoorbeeld aan de kinderopvang, of de ouderenzorg.

De verzuiling is zogezegd officieel dood en begraven. Maar op het terrein is ze in Vlaanderen nog springlevend. We kunnen die verkerde situatie alleen ombuigen door de burger en het particuliere initiatief meer ruimte te geven. Wij willen ook in de zorg een overheid die meewerkt in plaats van tegenwringt. Een overheid die voluit kansen geeft aan vrije en ongebonden projecten van geëngageerde burgers, in plaats van een overheid die alles in hun plaats wil doen.

VRIJ ZORGINITIATIEF

We kiezen voor een aanpak die vertrekt vanuit mensen in plaats van instellingen. We verbinden onze financiële steun aan personen en niet aan organisaties. En laten vervolgens vraaggestuurd en vrij beslissen hoe en waar de middelen worden aangewend. Op die manier blijft er minder geld ‘plakken’ in structuren, creëren we meer dynamiek en een beter aanbod en kunnen we wie het écht nodig heeft, beter helpen dan vandaag.

Onze zorgsystemen doen nu het omgekeerde. Ondanks torenhoge belastingen is het overheidsaanbod te duur en te klein en zijn de wachtlijsten te lang. Bovendien ligt er te weinig focus op wie het écht nodig heeft of voor wie er geen alternatieven zijn.

Ook in de zorg zal de geëngageerde burger de komende decennia een steeds grotere rol spelen. Door een deel van de zorgtaken te organiseren, bijvoorbeeld. We stappen beter af van de illusie dat we in de zorg alles op de overheid kunnen afschuiven. *Geef mensen wat meer vrijheid en vertrouwen, en je zal zien dat er meer helpende handen zijn dan ooit tevoren.* Ook innovatie en technologie bieden heel wat mogelijk-

heden, bijvoorbeeld om mensen langer thuis te verzorgen, in hun eigen vertrouwde omgeving met zorg op maat.

Tegenstanders zullen zwaaien met horrorverhalen over winstmaximalisatie waarvan de zwaksten de eerste slachtoffers zijn. Ze spelen daarmee in op de primaire angst en emotie in elk van ons, terwijl ze eigenlijk uit zijn op controle en afhankelijkheid. Dat wil niet zeggen dat er geen horrorverhalen bestaan. Het klopt dat er in de private zorgsector wantoestanden zijn die niet goed te praten zijn. Net zoals er in het verleden soms sprake was van vreselijke tekortkomingen en zelfs misbruik binnen de verzuilde zorg, of zoals er vandaag ook in het overheidsaanbod grote mankementen bestaan. Zeker voor wie hulp nodig heeft, kunnen we onrecht en mensenwaardigheid nooit door de vingers zien. Het komt er dus op aan kordaat en snel op te treden. Maar het heeft geen zin om te denken dat enkel het vrij initiatief fouten maakt en daarom uitsluitend op de overheid terug te plooiën.

Geef mensen wat meer vrijheid en vertrouwen, steun hun eigen initiatieven, en je zal zien dat er meer helpende handen zijn dan ooit tevoren.

Alle soorten wantoestanden zijn onaanvaardbaar, ongeacht wie de zorg aanbiedt. De overheid moet niet alleen correcte spelregels opleggen, ze moet ze ook controleren. Ze moet de scheidsrechter zijn die een rode kaart trekt als het fout gaat – of een gele om te voorkomen dat het zover komt. Iedereen kan daarbij helpen, door wantoestanden te melden en slechte zorg aan te kaarten, bijvoorbeeld op het internet of via sociale media. Als we dat doen voor een reis of een toeristische uitstap, dan kan dat toch ook voor onze rusthuizen of zorginstellingen? Ook hier zijn transparantie en daglicht de beste reinigingsmiddelen.

Vrije mensen hebben geen boodschap aan organisaties die voortdurend proberen om hen in een welbepaalde sociale, politieke of andere groepsidentiteit op te sluiten.

Als de overheid het speelveld opnieuw aan anderen overlaat, zullen aanbod en vraag elkaar veel vlotter vinden en zal het resultaat globaal genomen veel beter zijn dan vandaag. Toch zal marktwerking nooit alle gevallen van leed, armoede, ziekte of ongeluk kunnen bestrijden. De overheid heeft dus ook voor liberalen een onmiskenbare rol op het veld in de sociale sector. Niet vanuit een dominante alleenheerschappij, maar vanuit de ambitieuze opstelling om meer en beter te doen voor wie het écht nodig heeft, in plaats van te veel mensen een klein beetje te helpen, waardoor uiteindelijk iedereen teleurgesteld of verbitterd geraakt.

EEN MIDDENVELD VAN MENSEN

Het is duidelijk dat ook de liberale strekking in de herfst van de 20ste eeuw een inschattingfout maakte door het kind – het engagement van de mensen die het middenveld bevolken – met het badwater – de uitbreidende macht van belangengroepen en de daaruit voortvloeiende onvrijheid – te willen weggooien. Een politieke strijd die het middenveld wil uitschakelen of neutraliseren is een strijd van het verleden. Het middenveld en de geëngageerde burgermaatschappij gaan hand in hand.

Het nieuwe middenveld bevat heel wat talent en empathie – belichaamd door duizenden verschillende vormen van samenwerking. Dat nieuwe middenveld is daarnaast steeds minder geïnstitutionaliseerd. Mensen kiezen hun eigen engagementen en die staan niet langer levenslang vast. We kiezen onze eigen groep, ons eigen project en zijn steeds minder gebonden door etiketten, verplichtingen of ideologische loyaliteit. Engagement kan klein of groot zijn. Bijvoorbeeld bij een sportvereniging, of door deel te nemen aan een online petitie op Facebook. Soms

gaat het om een korte en krachtige inspanning, zoals bij Music For Life. Maar steeds vaker gaat het om een manier van leven, met een duidelijk engagement tegenover het klimaat en de opwarming van de aarde, bijvoorbeeld.

Vrije mensen hebben geen boodschap aan organisaties die voortdurend proberen om hen in een welbepaalde sociale, politieke of andere groepsidentiteit op te sluiten. Die krampachtig een oude manier van samenleven verdedigen. Authenticiteit en luisterbereidheid zijn de kernelementen van het nieuwe middenveld.

Voor die organisaties is het een kwestie van aanpassen aan veranderende tijden. Ze hebben niet langer het alleenrecht op het middenveld. Misschien is er wel nood aan andere vakbonden, die niet zozeer opkomen voor de verworven rechten van werklozen en (brug)gepen-sioneerden, maar vooral inzetten op het activeren van jongeren en het stimuleren van werkenden. Dat zou een constructieve bijdrage leveren om te komen tot ware intergenerationele solidariteit. En met de toene-mende institutionele complexiteit in de gezondheidszorg is er zeker ook een rol weggelegd voor mutualiteiten. Al zijn ook daar oligopolies een slechte zaak. We hebben niet minder, maar méér mutualiteiten nodig. Dan kan de concurrentie spelen, en zal er meer maatwerk worden aangeboden.

Heel wat organisaties zullen inzien dat ze vasthouden aan ouderwetse structuren, terwijl hun leden meer vrijheid verkiezen. Meegaan met de tijd is een kwestie van vrijheid en vertrouwen te verkiezen boven controle en wantrouwen. Nieuwe overleg- en beslissingsmodellen zullen hun weg vinden om het *top down* carcan te verbrijzelen.

De vrijheid en het vertrouwen van het nieuwe middenveld staan in schril contrast met het denken en handelen van de toplagen van de verouderde organisaties bij wie burgers zijn aangesloten. Aan de top van heel wat van deze organisaties lijkt het voornaamste doel wel om zichzelf in stand te houden. Ze treden meestal op als behoudsgezinde en eenzijdig lobbyende krachten in het politieke beslissingsproces.

Ze hebben een afkeer van verandering en streven naar een risicoloze samenleving. Die top zal, naarmate de geëngageerde burger het machts-evenwicht in de samenleving herstelt, steeds meer onder druk komen te staan van een flexibele en divers samengestelde achterban.

NAAR EEN NIEUW SOCIAAL OVERLEG

Het sociaal overleg loopt spaak. Werkgevers- en werknemersorganisaties slagen er nauwelijks nog in om samen akkoorden te sluiten. Ze blijven zitten op het eigen grote gelijk en schuiven doelbewust de hete sociale kwesties door naar de politiek. Alleen wanneer er geld te verdelen is en er dus voldoende ‘smeermiddel’ voorhanden is om tot akkoorden te komen, lukt het de partners van de Groep van 10 nog om afspraken te maken. Het primaat van de politiek is een goede zaak, maar mag niet op bestelling worden ingeroepen.

Als de sociale partners er niet in slagen om samen te werken om uit de crisis te geraken, heeft het overlegmodel, zoals dat in de 20ste eeuw werd opgericht, geen bestaansreden meer. Dan is het aan de politiek om knopen door te hakken die voor de betrokken burgers en het nieuwe middenveld al veel langer evident zijn en de verdediging van bestaande groepsbelangen overschrijden. De index bijvoorbeeld, wordt op die manier veel makkelijker bespreekbaar, net zoals het stakingsrecht. Het moet dan ook mogelijk zijn om het conservatisme en de belangenbehartiging in de sociale zekerheid en de gezondheidszorg open te breken.

Dit soort ‘symbooldossiers’ zijn al decennialang een bron van twisten en verdeeldheid. Dat kan niet blijven aanslepen. Harde noten zijn er om te kraken, en dat kan gebeuren – als we toekomstgericht denken. Hoog tijd om taboes die de welvaart van de komende generaties in de weg staan, te laten sneuvelen.

Met name de vakorganisaties blijven te vaak steken in een oud model dat de realiteit in de economie en op de werkvloer niet langer weerspiegelt. De relatie tussen individuele werkgevers en werknemers is al heel

lang veranderd. Steeds vaker is loonvorming maatwerk dat tot stand komt door middel van dialoog.

Een vrije, soms atypische maar correcte verloning wordt een belangrijk argument op een arbeidsmarkt waarin bekwame mensen hun bedrijf kiezen in plaats van omgekeerd. Deze mensen hechten meer belang aan tijd en kwaliteit en hebben een *zero tolerance* voor onrechtvaardigheid gecreëerd door opgelegde afspraken van bovenaf.

Dat heeft niks te maken met de afgunst die vaak wél opduikt in conservatief-linkse middens. Integendeel. Mensen zijn niet gelijk en hebben al naargelang hun individuele situatie of competenties andere wensen en verlangens. Loonvorming is daarom steeds minder een collectief verhaal en steeds meer een gevarieerd pakket waar individuele inzet en competenties tegenover staan. Zo mogen de verschillen in loon niet langer automatisch worden toegekend op basis van geslacht of anciënniteit.

Loonspanningen die louter afhangen van functie, sekse of leeftijd zijn onrechtvaardig en onaanvaardbaar. Verloning op basis van anciënniteit is onjuist en zelfs contraproductief. Het moet dan ook worden afgeschaft. België is helaas 'kampioen' in de leeftijdsgebonden loonkloof. Bij een gespecialiseerd bediende zoals een boekhouder of dossierbehandelaar ligt de loonkloof op 43% tegenover 11% in Zweden³. Ook de typische overheidsloonschaal is anciënniteitsgebonden. Sommige overheidsbarema's kennen zelfs een spanning van 80% tussen het instaploon zonder anciënniteit en het eindloon in dezelfde functie. Alleen die vaststelling is al een reden om het systeem van de vaste benoemingen af te bouwen en het ambtenarenstatuut grondig te moderniseren naar het model van de private sector.

Vrijheid en verantwoordelijkheid

Geëngageerd burgerschap wordt versterkt door de opkomst van gedecentraliseerde communicatie- en netwerkstructuren. Alleen al door hun architectuur verkleinen die nieuwe structuren de macht van centrale organen, waardoor ze minder vat hebben op wat allemaal wordt uitgewisseld binnen het netwerk, op wie deel uitmaakt van dat netwerk en hoe het – op een organische manier – uitbreidt en zich verder vertakt.

Deze evolutie heeft twee kanten. Stap voor stap leren we opnieuw initiatief nemen en leggen we terug gemakkelijker onderling contact om samenwerkingsverbanden op touw te zetten met meer kans op slagen. Mensen leren vrijheid opnieuw omarmen en stellen daardoor vraagtekens bij de plichten die hen van bovenaf worden opgelegd. Want vrijheid is zowel het recht als de plicht om zelf keuzes te maken. Mensen vrijheid geven is de morele bestemming van de samenleving bij de mens zelf leggen.

Vrijheid geven is vertrouwen geven. En vrijheid krijgen is leren omgaan met die hernieuwde individuele verantwoordelijkheid.

PATERNALISME EN EEN DUBBELE MORAAL

Te lang hebben overheden de reflex gehad om keuzes te gaan maken in de plaats van mensen, over hun hoofden heen. Dat is goed te zien aan het feit dat we over een bijzonder uitgebreide en gedetailleerde regelgeving beschikken, zonder dat die regels op duidelijke principes zijn geschoeid. We zeggen mensen precies wat ze moeten doen, hoe ze het moeten doen, en hoeveel ze moeten doen. Of liever, we zeggen mensen vooral heel vaak wat ze *niet* mogen doen. Je mag zo langzaam aan niks meer en we moeten steeds meer. We moeten minder drinken, vetvrij

eten, minder lang douchen, de auto thuis laten en al zeker niet al te veel van het vliegtuig gebruikmaken. Roken mag niet meer, we moeten spaarlampen kopen en allemaal voor een marathon trainen.

De overheid bemoeit zich ook met onze moraal en doet dat bovendien met een dubbel gelaat. Ze verdient aan de praktijken die ze afkeurt. Of ze maakt burgers afhankelijk van regelingen die ze plots weer stopzet. Roken afkeuren, maar toch steeds meer geld ophalen aan tabaksaccijnzen. Zonnepanelen oversubsidiëren en een bubbeleffect creëren, om daarna de kraan weer even plots dicht te draaien en belastingen op diezelfde zonnepanelen te heffen.

Zo'n benadering heeft alleen maar nadelen. De overheid zorgt niet alleen voor onnodige verstoringen op de markt, ze heeft ook een contra-productieve impact op het gedrag van mensen. Regels die worden ervaren als "burgerpesten", ondermijnen de bereidheid van burgers om zich aan de wet te houden. Ze geven aanleiding tot tegendraadsheid of verzuring. Het is een modern paternalisme met een nieuwe opgelegde moraal.

*Vrijheid geven is vertrouwen geven.
En vrijheid krijgen is leren omgaan
met die hernieuwde individuele
verantwoordelijkheid.*

Dat is het probleem van maatregelen zoals de 309 procent boete die ondernemers moeten betalen als ze onterecht de kosten van een etentje *afrekken* van de belastingen. Uiteraard is dat niet goed te keuren, maar de boete is gewoonweg buiten proportie. Combineer dat met belastingcontroleurs die de indruk geven meer oog te hebben voor het vullen van het gat in de begroting dan voor hardwerkend ondernemerschap, en je hebt een pestmaatregel die mensen in het hart raakt.

WIJ VERANDEREN HET KLIMAAT

Vrij initiatief en de goesting om samen te werken aan een gemeenschappelijk doel zijn dé sleutels om de uitdagingen van deze tijd tot een goed einde te brengen.

De klimaatverandering bijvoorbeeld, die is een feit. En ook al zijn de wetenschappelijke analyses en voorspellingen niet altijd eenduidig, we mogen de mogelijke catastrofale gevolgen voor de menselijke soort in geen geval wegwuiven. Maar een hypercomplexe uitdaging als de klimaatverandering kan alleen adequaat beantwoord worden met een positieve samenwerking tussen miljoenen mensen.

Tot voor kort was de manifestatie van het groene denken voornamelijk op negatieve emoties gestoeld. Volgens het groene denken handelen mensen steeds fout. Zo praat je hen natuurlijk een schuldgevoel aan. Het fundamentele probleem met zo'n negatieve benadering is dat ze enkel inspelt op onvermogen en wantrouwen.

*Wij maken allemaal samen
de energie-economie.*

Jeremy Rifkin, energieadviseur van de Europese Unie, beschrijft in zijn boek *The Third Industrial Revolution* hoe de mentaliteitsomslag naar een duurzame economie enkel gerealiseerd kan worden door uit te gaan van een positief en pragmatisch verhaal. Niet alleen de verandering in mentaliteit, maar ook de kans op slagen zélf hangt grotendeels af van onze kracht om af te stappen van centraal gestuurde planmatige pogingen om het duurzaam initiatief op gang te trekken.

Decentralisatie vergt engagement van elke burger als energieconsument en –producent. Wij maken allemaal samen de energie-economie. Door op tal van kleinschalige manieren zélf energie te produceren, daalt de CO₂-uitstoot ook, en veranderen we het klimaat. We wekken energie op door zonnecellen in onze ramen of op onze kledij, met warmte-

pompen, door wind of door eenvoudigweg te bewegen. De manieren om hernieuwbare energie op te wekken evolueren elke dag en worden steeds performanter en gebruiksvriendelijker.

Vandaag is het energienetwerk nog een eenrichtingsstraat die energie vanuit een grote centrale tot in je huis brengt. Maar de nieuwe *grids* werken in twee richtingen, waarbij je afneemt wat je nodig hebt en afgeeft wat je te veel hebt opgewekt. Een dergelijke energie-economie betekent ook het einde van de energiemonopolies uit de vorige eeuw. Nadat we eerst van een monopolie naar een oligopolie zijn gegaan, en we vandaag de kant kiezen van de consument om de markt écht open te breken, is voor liberalen in de nabije toekomst een vrije markt van miljoenen kleine energiemakers het dominante model. Op het vlak van klimaat en energie is het de taak van de overheid om de infrastructuur voor een dergelijk model mogelijk te maken.

Ook voor de grote energiegebruikers veranderen de omstandigheden voortdurend. In de Verenigde Staten is *shale gas* een nieuwe katalysator voor de industrie. Op geostrategisch vlak zorgde de ontdekking en exploitatie van de gas- en oliehoudende ondergrond van puimsteen voor een radicale ommekeer. Het Amerikaanse zelfvertrouwen komt in sneltempo terug en de maakindustrie die jarenlang een neergang kende, veert opnieuw op dankzij die betaalbare energiebron. Nog meer dan de crisis is het deze evolutie die de energieintensieve sectoren in West-Europa onder druk zet. Europa heeft minder puim- of schaliesteen en aarzelt bovendien om de technologie te gebruiken of verder te ontwikkelen. Dat is – net zoals in het debat over GGO's – voornamelijk te wijten aan conservatieve groene angsten. Misschien is er voor de Europese industrie en economie meer heil te vinden in de oceaanenergie. Op onze blauwe planeet biedt die technologie quasi onuitputtelijke hernieuwbare energiemogelijkheden.

Iedereen beseft dat er een omslag moet komen in onze manier van produceren, transporteren, wonen en leven. Duurzaam denken is inmiddels de norm. Maar dat denken manifesteert zich nog te veel door op een negatieve manier bezit te nemen van onze morele zelfreflectie. Duurzaamheid is in essentie een positief verhaal. Een verhaal over innovatie. Een verhaal dat zich niet eenvoudigweg laat schrijven in termen van *het moet met minder*, maar in termen van *het kan anders*. Een verhaal waarin we mensen niet bestraffen om wat ze niet doen, maar belonen om wat ze wel doen.

TWEE VISIES ONTKRACHT

Het nostalgisch verlangen naar een monoculturele samenleving is dromen van een wereld die niet meer bestaat en ook nooit meer terugkomt. Wie dat verlangt, sluit de ogen voor de werkelijkheid. Andere talen en culturen geraken steeds meer verweven met de onze en het heeft geen zin je daartegen te verzetten. Dan komen we in absurde debatten terecht over het gebruik van Engels op Twitter. Over liedjes van andere bodem op de openbare radio. Anderstalige reclameslogans op de bussen van De Lijn, of de namen van cafés en restaurants.

Het is eigenlijk vooral heel eigenaardig dat we zo verkrampt reageren op globalisering. Per slot van rekening zijn we het hart van een Europese Unie met weldra 28 lidstaten. We spreken in een klein land als dat van ons drie talen. Onze meertaligheid wordt in heel de wereld geprezen. Daarom moeten we er blijven in investeren, zeker in het onderwijs. We staan bekend om onze uitstekende diplomaten. Diversiteit in al zijn vormen en verschijningen is geen juk waar we van onder moeten. Als we het omarmen kan het onze grootste troef worden. Bruisend en divers Brussel als het New York van Europa, het hoeft geen naïeve utopie te zijn. Maar het gaat wel niet vanzelf. Van argwaan voor de wereld om ons heen naar een enthousiaste en gretige kijk op die wereld: het is geen

gemakkelijke stap om te zetten. Het is een stap die vertrouwen en moed vraagt. Het is een stap die engagement vraagt.

*Bruisend en divers Brussel als het
New York van Europa, het hoeft
geen naïeve utopie te zijn.*

De voorbije twintig jaar heeft het uitspreken van het woord diversiteit voor veel ongemakkelijke stiltes gezorgd. Paradoxaal genoeg zegt dat eigenlijk véél. Meestal dook het woord ergens schuchter op in teksten, een paragraafje of twee. Dat het toch wel moest. Omdat de samenleving er leuker zou door worden. De sfeer wat lossier. Meer was dat vaak niet. Een verplicht nummertje.

Twee foute visies hebben de voorbije decennia het publieke debat over diversiteit, en meer bepaald migratie, overheerst. Beiden zijn een variant van de overbekende struisvogelpolitiek. De eerste, zelfverklaarde pseudo-progressieve visie gomde jarenlang de problemen van en met migranten weg. Wie zijn beklag deed over overlast en moeilijkheden door migratie werd weggezet als een onvervalste racist. Door de andere kant op te kijken zouden de problemen vanzelf weggaan. En als dat niet snel genoeg gebeurde, moest maar wat aan de fundamentele regels van de rechtsstaat worden gemorreld.

Die houding heeft deze samenleving heel wat tijd gekost en achterstand opgeleverd. Te lang is het hele migratiedossier verkeerd – of quasi niet - aangepakt. We hebben veel armoede en probleemmigranten aangehouden om er vervolgens de ogen voor te sluiten. Jarenlang was een kordate aanpak via werk, taal en integratie – zoals die vandaag wel wordt uitgevoerd – onbespreekbaar uit angst dat de gekleurde medeburger zijn of haar stem dan niet meer aan de linkse strekkingen zou geven.

De andere visie deed precies het omgekeerde door alléén maar naar de problemen met migranten te kijken. Dat is al even verkeerd en heeft meer dan we beseffen tot onderhuids racisme geleid. Die verzuurde ingesteldheid maakt ons blind voor het optimisme en de positieve kracht die veel nieuwkomers drijft om op zoek te gaan naar vrijheid en een beter leven. Immers, nieuwkomers hebben vaak een liberale geest. Een doe-het-zelf mentaliteit. Een open blik op ondernemerschap. De wil om te werken. Om vooruit te gaan. We moeten als liberalen durven toegeven dat ook wij met kansen gemorst hebben door niet op te komen voor de nieuwe en gekleurde ondernemer.

ANDERS GEZI(E)N

Ook in onze eigen dagelijkse leefwereld, in de manier waarop we omgaan met onze familie en ons gezin, hebben we een andere en meer vrije manier van denken nodig. Steeds vaker neemt het leven van mensen een nieuwe, soms onvoorspelbare wending nadat het al eens eerder in een schijnbaar beslissende plooi was gelegd. De samenstelling van gezinnen ligt niet meer onveranderlijk vast. Mensen nemen tijdens hun leven verschillende engagementen op, met verschillende partners en in wijzigende omstandigheden. Dus kennen we naast de traditionele gezinskernen ook meer en meer regenboogfamilies, eenoudergezinnen, singles, pleeggezinnen en nieuw samengestelde gezinnen.

Voor liberalen kan geen enkele gezinsvorm een morele superioriteit claimen. Het vergt evenveel moed en doorzettingsvermogen om een relatie te doen slagen dan om te beslissen uit elkaar te gaan en van nul te herbeginnen. Waar de ene zelfbewust kiest om zelfstandig kinderen op te voeden kan het zijn dat iemand anders dat moet doen omdat de omstandigheden daartoe verplichten. Gelukkig is je seksuele voorkeur in dit land al een decennium lang geen *issue* meer en kies je zelf met wie je je leven wil delen.

Zowel de praktijk, als de geesten van mensen zijn dus al lang geëvolueerd. Maar de wetgeving is op heel wat vlakken nog in de vorige eeuw blijven steken. Voor de overheid is het traditionele gezin nog steeds de norm en worden alle andere situaties als een afwijking beschouwd. Dat zorgt voor tal van praktische, juridische en financiële ongelijkheden.

Er zijn bij wijze van spreken evenveel bijzondere gezinssituaties als er gezinnen zijn. De regelgeving - bijvoorbeeld op het vlak van familie-recht, erfrecht, kindergeld of, meer algemeen, fiscaliteit - is achterhaald en vaak onrechtvaardig. De huidige diversiteit en flexibiliteit van gezinsmodellen staat haaks op één juridisch basismodel met daarnaast tal van uitzonderings- en afwijkende maatregelen. Bovendien zal die diversiteit enkel toenemen, zeker als we onder impuls van de vergrijzing ook de intergenerationele vormen van samenwonen bij het debat betrekken.

Het is een patroon dat zich keer op keer herhaalt. De samenleving verandert en wordt complexer. De overheid past zich aan, niet door die complexiteit te doorgronden, maar door ze te volgen. Daardoor worden mensen niet geholpen. Wel integendeel, het aan elkaar breien van nieuwe regeltjes zorgt regelmatig voor onbedoelde hindernissen in het leven van geëngageerde burgers. Het voegt een extra rem toe aan het leven dat ze in alle vrijheid willen leven.

Een veel betere manier om met de toenemende schakeringen in het gezinsleven om te gaan is om het eng gedefinieerde concept van een gezin los te laten. De contacten van de overheid met elk gezinslid kunnen zo vormgegeven worden dat ze zich toespitsen op die persoon zelf – in plaats van op die persoon in functie van verwantschap of de verhouding tot een ander voormalig, huidig of toekomstig lid van hetzelfde gezin. De fiscaliteit bijvoorbeeld, zou maximaal per individu moeten bekeken worden. En kindergeld kan op een rekening van het kind worden gestort, net als studiebeurzen.

Zo'n omwenteling in beleidsmentaliteit kan wél het tempo van de maatschappelijke ontwikkelingen volgen en hoeft geen contraproductieve gevolgen te hebben voor nieuwe gezinnen op het vlak van kindergeld, fiscaliteit, erf- of successierecht. Diezelfde individuele benadering legt een pak complexe regels onder de sloophamer, om ze te vervangen door een eenvoudig en eigentijds principe. Zo zou je als individu vrij over je eigendom moeten kunnen beslissen, ook over de bestemming ervan na je overlijden. Het is niet logisch dat het erf- en successierecht de bloedband boven alle andere engagementen plaatst. Hoog tijd om meer vrijheid te geven over de besteding van een erfenis en om de discriminerende tarieven in het erfrecht weg te werken.

C²IQ

Een samenleving die engagement vraagt, heeft sterke en goed opgeleide burgers nodig. Onderwijs moet mensen vrij maken en zelfs boven zichzelf laten uitstijgen. Het moet ervoor zorgen dat elk kind zijn talenten maximaal kan ontwikkelen. Het is de belangrijkste hefboom om mensen te doen uitgroeien tot zelfredzame, kritische, mondige en geëngageerde burgers.

*Je moet de vrijheid krijgen om te kiezen
wat er met je erfenis gebeurt.*

Nauwelijks 20 of 30 jaar geleden was je op scholen, bibliotheken, musea of gespecialiseerde bladen aangewezen om iets bij te leren over een onderwerp. Vandaag is eender welke informatie over eender welk onderwerp slechts een paar muisklikken van ons verwijderd. Dat is een goede zaak. De digitalisering biedt oneindig veel mogelijkheden om onderwijs te democratiseren, het meer op maat van elke leerling afzonderlijk te schoeien of om (afstands)onderwijs te integreren in arbeidsloopbanen. Nieuwe technologie maakt levensechte simulaties mogelijk.

De mogelijkheden zijn eindeloos en wereldwijd wordt enthousiast nagedacht over aantrekkelijke digitale manieren om kennis te delen.

Die revolutie vraagt ook andere competenties. Het kunnen opzoeken en selecteren van de juiste informatie en het evalueren van de kwaliteit van informatie speelt een steeds grotere rol – net zoals de creativiteit om zelf waarde aan die informatie toe te voegen. Inschatten, begrijpen en verwerken wordt even belangrijk als louter weten.

Onze samenleving is bovendien zo gespecialiseerd dat we elkaar nodig hebben om vooruit te gaan. Dat is ook zo op het vlak van onderwijs. We gebruiken allemaal graag nieuwe technologie, maar zonder samenwerking lukt dat niet. Een half miljoen jaar geleden kon één mens van één steen een werktuig maken. Vandaag heb je honderden, misschien wel duizenden mensen nodig die allemaal een klein steentje bijdragen om één computer te maken. In de 21ste eeuw is intelligentie collectief en cumulatief.

Ideeën moeten seks hebben.

De Britse wetenschapper en auteur Matt Ridley legt in zijn boek *The Rational Optimist* uit dat ideeën seks nodig hebben. Door vanuit een diverse achtergrond en met een eigen specialisatie samen naar oplossingen te zoeken, creëren we welvaart en vooruitgang. Daarom moeten we investeren in een open samenleving die niet bespaart op onderwijs, wel integendeel. Daarom moeten we van excellentie opnieuw een streefdoel maken. Maar we moeten ook afstappen van onze angst voor andere talen. Het vermogen om te kunnen denken en werken in een andere taal is in de geglobaliseerde wereld van strategisch belang, zeker in ons land. Net als het vermogen om samen te werken en geen enkel talent onbenut te laten. Ook op dat vlak is de geëngageerde burger de toekomst.

A photograph of a woman with long dark hair, wearing a dark jacket, looking slightly to the right with a gentle smile. She is surrounded by a blurred crowd of people. The entire image is overlaid with a semi-transparent blue filter. The text is centered in white.

“Empires of
the future will
be empires of
the mind”

— WINSTON CHURCHILL

2

DE OPEN ECONOMIE

“ Het zou extreem moeilijk zijn om de logica van vriendschap in een economisch model te gieten, en dat hoeft ook niet want iedereen weet dat vriendschap werkt zonder er wiskunde bij te halen. Mensen gedragen zich niet wiskundig, maar filosofisch.”⁴

*De voorbije decennia
hebben we allemaal op
de bonnefooi geleefd.*

Aan het woord is Tomáš Sedláček, een Tsjechisch econoom die menselijke waarden, ethiek en moraal opnieuw centraal stelt in het economische debat. Sedláček stelt dat we niet zozeer een crisis beleven van het kapitalisme, maar van een ongebreideld manisch-depressief turbokapitalisme. De voorbije decennia hebben we allemaal op de bonnefooi geleefd. We hebben economische groei afgekocht in ruil voor instabiliteit, en de munteenheid waarmee we die ruil realiseerden was schuld.

Onze westerse samenleving heeft, met andere woorden, een selectieve lezing uit de economische recepten van John Maynard Keynes toegepast. Keynes schreef voor dat overheden geld moeten lenen en besteden in tijden van recessie en crisis, om op die manier de vraag naar goederen, diensten en investeringen weer aan te zwengelen. Met de stijgende inkomsten die zo'n economische heropleving vervolgens biedt, kunnen de schulden nadien worden tenietgedaan.

Eigenlijk heeft het debat tussen economen en tussen politieke strekkingen zich bijna uitsluitend geconcentreerd op de zin en onzin van het eerste luik van de *General Theory* – op de zin en onzin van een actieve overheidsrol in de economie, en op de dominante factor in zo'n economie (de vraag of het aanbod, investeren of sparen). Dat laatste gedeelte van de operatie, het opzijzetten van begrotingsoverschotten, is het deel uit Keynes' verhaal dat we gewoonweg zijn vergeten.

Surplussen? Opzijzetten.

Sterker nog, ook in tijden van economische groei laten we onszelf toe om financiële putten te graven. We zijn afgeweken van de alom gekende Egyptische parabel waarin de farao een deel van het graan geoogst in de zeven vette jaren opzij legt voor de zeven magere jaren. Het probleem is er één van *framing*: als je over een periode van vijftig jaar lang enkel kan onderhandelen over schulden maken of een evenwicht beogen, dan is je gemiddelde uitkomst altijd een tekort. Ook al staan daar ergens tussenin acht begrotingen in evenwicht: het is een onbegonnen strijd.

De huidige schuldencrisis leidt er volgens Sedláček toe dat de keuze tussen besparen of opnieuw schulden maken eigenlijk niet eens meer een keuze te noemen is:

“Of we nu al dan niet high werden van die drugs, doet er niet meer toe. Ze zijn op.”

Kortom: je kan geen schuldencrisis oplossen door opnieuw schulden te maken. Helaas is dat momenteel een noodzaak om landen te stabiliseren en markten te kalmeren, nadat het jarenlang overal ter wereld een vrijwillige beleidskeuze is geweest. Dat moet tot nadenken stemmen.

De analyse plaatst ook heel wat vraagtekens bij onze notie van economische groei als zodanig. De vraag rijst namelijk of groei een noodzakelijke *voorwaarde* moet zijn van de economie die zal verrijzen uit de assen van de huidige crisis, of eerder een *gevolg* dat mooi meegenomen is. Want als schuldenputten de motor van die groei blijken te zijn, dan doen we eigenlijk niks anders dan steeds maar weer onze welvaart lenen van de volgende generaties. Dat valt moreel niet te verantwoorden.

Sedláček pleit er daarom voor om op Europees niveau terug te grijpen naar de eenvoudige logica van de zeven vette en de zeven magere jaren: lidstaten moeten niet alleen hun begrotingstekorten en hun schuldgraad binnen de perken houden, ze moeten ook verplicht worden om begrotingsoverschotten te maken en geld opzij te leggen als het goed gaat.

Er moet met andere woorden een bandbreedte komen waarbinnen het beleid van een overheid past. In economisch slechte tijden mogen de tekorten niet buitensporig oplopen, omdat we anders de problemen doorschuiven naar de volgende generaties. Maar in economisch voorspoedige tijden geldt het omgekeerde principe: dan moet de overheid het geld niet langs deuren en ramen buitengooien, maar het in een toekomstfonds stoppen (zoals bijvoorbeeld in Noorwegen reeds gebeurt).

Want zowel politici als belangengroepen bezitten de reflex om de korte termijn voorop te plaatsen. Beschikbare middelen worden al te gemakkelijk ingezet om de kiezer of de achterban te plezieren. Elke overheid, elke minister en elke ambtenaar heeft de onstuitbare drang om zichzelf te bewijzen en onmisbaar te maken, zo stelt de Public Choice theorie van James Buchanan. En dus groeit de overheid gestaag maar zeker vanuit de impuls haar eigen bestaansrecht te vergroten.

Het doet wat denken aan die aflevering van *Yes Minister* waarin het hoofd van de administratie het bestaan van een ziekenhuis met duizend werknemers maar zonder één enkele zieke hardnekkig blijft verdedigen omwille van het positief effect op de werkgelegenheid.

BASSE FINANCE

Het interessante aan een jonge generatie economen zoals Tomáš Sedláček is dat voor hen het economische debat als een strijd tussen links en rechts voorbijgestreefd is. Het zijn economen die het gevoel hebben dat binnen hun eigen discipline de slinger te ver is doorgeslagen naar een poging om tot een zuivere positivistische wetenschap te vervellen. Een wetenschap die nota bene louter op basis van cijfers en wiskundige modellen de toekomst van *menselijk* gedrag probeert te voorspellen. Deze nieuwe strekking economen belichaamt misschien wel wat de Duitse socioloog Ulrich Beck als de tweede fase van de moderniteit beschrijft: ze waardeert de mechanische rede op met nieuwe inzichten in de mens zelf en zet op die manier een nieuwe stap in het vooruitgangdenken.

De terugkeer van vragen over de ethiek, moraal en rechtvaardigheid van economische instrumenten zet zich in volle kracht door in andere gebieden. Dat is een goede reflex en er is ook een bijzonder goede reden voor. De economische crisis begon namelijk als een crisis van de *haute finance*. Dat systeemfalen opende de ogen voor het vacuüm dat gaandeweg was ontstaan tussen de bancaire en de reële economie. Maar evenzeer ging het om een vacuüm tussen economie, bankwezen en de politiek als democratische tegenmacht. En dit alles deed heel wat vragen rijzen over ethiek.

Het valt niet te weerleggen dat de excessen in de financiële wereld gedreven werden door een bijna primitieve drang naar *méér, altijd maar méér*. Tot op vandaag lezen en horen we steeds meer getuigenissen van mensen uit de bankwereld die dat beeld bevestigen. Tot op vandaag vallen er lijken uit de kast als gevolg van de *irrational exuberance* en hebzucht.

Maar eerlijkheidshalve moeten we toegeven dat iederéén op het feestje was uitgenodigd, en dat weinigen de uitnodiging hebben afgeslagen. De vette jaren die we aan het begin van de 21ste eeuw hebben beleefd, blijken

achteraf gezien compleet aan de toekomstige generaties ontleend te zijn. Er zijn maar weinig mensen of organisaties die tijdens deze economische rollercoaster vraagtekens hebben geplaatst bij de torenhoge winstmarges, continue dividendenstromen of het zelfzeker verklaarde einde van de *boom and bust* economie – een economie die nu eens sputtert, dan eens groeit.

Als we de context van de bankencrisis wat ruimer bekijken, krijgen we meer inzicht in het samenspel van beslissingen, acties en reacties dat tot de neergang heeft geleid. En dan zien we dat hebzucht wel een belangrijke, maar niet de enige schuldige is.

Overheden, staten en allerlei instellingen hebben gefaald in hun kernopdracht: de vrije markt garanderen.

Ook de overheden, staten en allerlei instellingen hebben gefaald in hun kernopdracht: de vrije markt garanderen. De overheid moet zorgen voor een gelijk speelveld en voor spelregels. Ze moet het spel vrij toegankelijk houden voor iedereen en als een scheidsrechter ingrijpen wanneer het fout gaat. Als een overheid dat niet doet, als ze het rauwe kapitalisme ongemoeid laat, dan neemt het ‘recht van de sterkste’ het over. Dan heb je geen vrije markt meer, maar een gemonopoliseerd gevaarlijk machts spel waarin de ooievaars de kikkers opeten.

Banken zijn op korte tijd ontspoord door deregulering en falende overheidscontrole. Terwijl de financiële sector aan een wereldwijde verovering begon, bleef de overheid bovendien op haar eigen “lokale” en traditionele speelveld zitten. In geen tijd begon het “kapitaal” mede dankzij de opkomst van elektronische communicatiesystemen aan een mondiale opmars. Limieten van tijd en ruimte, van landsgrenzen en afstanden, werden aan een nooit eerder gezien tempo overstegen. De democratische controle en politieke regelgeving volgde niet. De regu-

lering van de financiële markten bleef in een nationaal *carcan* steken. Precies dat heeft later het virale karakter van de crisis aangewakkerd.

Op die manier zijn de financiële en de politieke crisis onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het monopolie van (financiële) multinationals en falende overheden zijn keerzijden van dezelfde medaille.

Sindsdien is de spreekwoordelijke duivel uit het doosje. Wat men ook beweert, het is onmogelijk om de klok weer terug te draaien. De globalisering is een feit – en de digitalisering ook. De financiële verwevenheid van economieën is een onontwarbaar kluwen. Dat is géén achteruitgang, maar vooruitgang. Anders zouden deze ontwikkelingen niet de vaart nemen zoals ze dat doen. Het is de essentie van economische dynamiek om altijd opnieuw de loopholes te vinden om vrijuit te kunnen spelen. Dat leidt tot aanpassing en verbetering, door *trial and error*. Maar die fenomenen worden naar de achtergrond gedruimd door de excessen die ontstaan als gevolg van een gebrekkige internationale samenwerking.

Ondanks nieuwe inzichten en grondige analyses, blijven overheden en instellingen de fouten opstapelen. Nog steeds gaan ze uit van nationaal eigenbelang in plaats van samen te werken. Nog te veel zien ze zichzelf als gangmaker, in plaats van als platform of scheidsrechter. En meer dan ooit zoeken ze onterecht heil in complexe regelgeving in de hoop de complexe realiteit te kunnen vatten.

Zeker in een complexe en geglobaliseerde netwerkeconomie is het echte probleem vandaag een ongelukkig huwelijk tussen markten en reglementering. Regels zijn statisch en star, markten zijn dynamisch en vloeïend. Regels zijn bijna altijd reactief, markten werken zo goed als altijd proactief. Regels hebben vaak de bedoeling één zichtbaar gevolg van een gebeurtenis in te dijken, maar zorgen er even vaak voor dat andere zaken in gang worden gezet. Waarna de saga herbegint. In een geglobaliseerde wereld is het creëren van complexe en geografisch gebonden regelgeving zoiets als pijltjes gooien op een bewegend doelwit. Je loopt voortdurend het risico iets anders te raken.

Over waarden en het belang van principes

Steeds meer regels bijmaken is bekennen dat je achter de feiten blijft aanhollen. Dat er geen principiële maatschappijvisie meer is van waaruit duidelijke krijtlijnen kunnen worden getrokken. Ja, de wereld wordt complexer. Maar meer regels neutraliseren die evolutie niet. Dat is naïef. Regels dragen net bij aan wat ze verkrampst proberen tegen te gaan: complexiteit. En vaak worden regels opgesteld met een erg beperkte focus op de impact die ze hebben op menselijk gedrag.

Steeds meer regels bijmaken is bekennen dat je achter de feiten blijft aanhollen.

Vroeger was de *rule of law* de maat der dingen. Tegenwoordig is dat de *rule of regulation*. Principes hebben een langere houdbaarheidsdatum dan regels en zetten een morele grens op scherp. Dat uitgangspunt moeten we heruitvinden in de 21ste eeuw. En dan wel op internationaal niveau. Want daar wringt het schoentje. Financiële markten zijn blind geworden voor landsgrenzen. Regels botsten er net tegenaan. Waardoor er ook geen scheidsrechter was die het hele spel kon overzien.

We hebben dus méér Europese en internationale politieke samenwerking nodig die de belangen van individuele landen overstijgt. Regelgeving mag geen symptoombestrijding zijn. We moeten opnieuw uitgaan van algemene duidelijke principes die de vrije markt in ere herstellen.

Geen enkele financiële organisatie mag zo groot of complex worden dat ze een hele samenleving in haar neergang kan meeslepen. Telkens wanneer er een financieel monopolie of oligopolie dreigt, moet worden

ingegrepen. Financiële instellingen moeten herstelplannen of afbouwscenario's voorzien voor als het fout gaat. Normale hefboomratio's worden de regel en herstellen op die manier de band tussen de financiering en de reële economie. Het gaat er dus om de mentaliteit te keren. Weg van veel kleine regels die onmogelijk het gedrag van grote spelers kunnen beïnvloeden of bijsturen. Opnieuw richting grote principiële regels die duidelijk en afdwingbaar zijn.

Accountability is hierbij het centrale uitgangspunt. Wie de eer wil opstrijken als het goed gaat, neemt ook verantwoordelijkheid als het fout loopt. Dat inzicht verlegt ook de focus van de korte naar de lange termijn en herstelt het gezond verstand op het vlak van verloning. Gouden parachutes of royale opstapregelingen die toplui belonen wanneer het fout gaat, staan haaks op *accountability*.

Verantwoording en verantwoordelijkheid zijn eigenlijk ethische kwesties. Bankiers leggen beter, net als dokters, een beroepseed af waarmee ze hun belangrijke maatschappelijke rol onderlijnen. Ze moeten dan een breed oriënterend traject volgen om levenslang bij te leren en kunnen op regelmatige tijdstippen worden getest op hun kennis en deontologie – ook door deskundigen uit andere sectoren. Geen enkele bankier mag producten kopen en verkopen die hij of zij zelf niet begrijpt.

De terugkeer van vragen over de ethiek, moraal en rechtvaardigheid van economische instrumenten zet zich in volle kracht door in andere gebieden. Nergens anders kristalliseert zich dat zo duidelijk uit dan op het gebied van de fiscaliteit – en België is één groot spanningsveld op dat vlak.

DE BELASTINGDRUK DRUKKEN

Hoe goed je ook gegeten hebt in een restaurant, als de rekening te hoog uitvalt, verdwijnt dat goed gevoel als sneeuw voor de zon. Datzelfde gevoel hebben we in ons land over de publieke sector. Die is te duur voor de kwaliteit die hij biedt. En dat voedt een gevoel van onrecht. Want

mensen geven de hele tijd het beste van zichzelf, terwijl meer dan de helft van hun verdiensten wordt afgeroomd door de staat.

Het overheidsbeslag – het aandeel van publieke middelen in wat we allemaal jaarlijks produceren en besteden in ons land – bedraagt bijna 55%. Het hoge belastingniveau – de middelen waarmee wij allemaal die overheidsconsumptie betalen – is daarom alleen al een bron van ergernis. Natuurlijk krijgen we er veel voor terug. Gemiddeld leef je de eerste twintig jaar van je leven vooral van de belastingbetaler. Ziek worden hoeft hier niet tot financiële ruïnering te leiden. En onderwijs is voor iedereen toegankelijk.

Toch staat de boog veel te strak gespannen. Een overheidsbeslag van 55 procent haalt zuurstof weg bij mensen en ondernemingen. Onze overheid wordt steeds complexer, omvangrijker en duurder en maakt ook steeds meer mensen afhankelijk. Dat is een neerwaartse spiraal die we op tijd moeten doorbreken.

We zouden er daarom goed aan doen een duidelijk doel te stellen, met een timing en de vaste wil om die met alle overheden waar te maken. Laten we het overheidsbeslag tegen 2020 terugbrengen tot onder de 50 procent. Dat moet de vaste ambitie zijn.

Met zo'n hoge belastingdruk mag het niet verwonderen dat de legitimiteit van zowel ons fiscaal als parafiscaal systeem ernstig op de proef wordt gesteld. Belastingen en bijdragen worden gebruikt om middelen te herverdelen tussen mensen – en zijn dus in essentie een solidariteitssysteem.

Feit is dat solidariteit niet gedijt in een klimaat van wantrouwen en ondoorzichtigheid. Bijna niemand begrijpt nog alle fiscale regels en uitzonderingen, en een groot deel van de Belgen is niet meer in staat om een belastingbrief zonder hulp in te vullen. Onze fiscaliteit en sociale zekerheid zijn ook een slijtzwam geworden, een bron van nijd en wederzijdse verwijten tussen verschillende lagen, generaties en groepen in de bevolking. En wederom ligt de enorme complexiteit, de bureaucratie en het gebrek aan transparantie aan de basis hiervan.

SOCIALE ZEKERHEID OPNIEUW SOCIAAL MAKEN

Ons systeem van sociale zekerheid is een succesverhaal dat stamt uit de vorige eeuw. Het is dan ook in grote mate geënt op het industriële productieproces. Het gaat uit van bijdragen van werkgevers en werknemers en legt daarmee de financiering voornamelijk op de schouders van wie werkt.

Dat is niet erg logisch. De sociale zekerheid beschermt uiteraard tegen situaties die een band hebben met werk zoals bijvoorbeeld de werkloosheidsuitkering, de arbeidsongevallen en het pensioen. Maar gaandeweg zijn er ook tal van andere verzekeringen en premies bijgekomen. De ziekteverzekering bijvoorbeeld, wordt voornamelijk betaald door wie werkt of werk geeft – terwijl we toch allemaal ziek kunnen worden. Ook het kindergeld is oneigenlijk gelinkt aan de lasten op arbeid.

*Door tal van bijkomende “verzekeringen”
voornamelijk af te wentelen op wie werkt,
maken we van arbeid een kostbaarder
goed dan goud of kaviaar.*

Arbeid is duur en dat zet een rem op onze welvaart. Ook hier is een vicieuze cirkel aan het werk. Hoe meer we arbeid belasten, hoe minder jobs er bijkomen. Hoe minder jobs, hoe meer werklozensteun we moeten voorzien. En dus zijn er opnieuw meer belastingen nodig. Belastingen op arbeid vernietigen dus jobs.

Terwijl het toch anders en eenvoudiger kan. Als we alleen de echte, aan arbeid gebonden risico's laten dekken door werkgevers- en werknemersbijdragen, maken we het systeem opnieuw transparant, eerlijk en minder duur. Alle andere verzekeringen betalen we dan uit de algemene middelen, omdat we er ook allemaal gebruik van kunnen maken.

En het zou tegelijk een ideaal moment zijn om alle remmen op arbeid uit het systeem te halen. Als je dankzij subsidies méér verdient door niet

of minder te werken, weet je dat het systeem niet langer klopt. Het is ook niet normaal dat iemand die hier een leven lang gewerkt heeft en belastingen heeft betaald, minder krijgt dan wie nog nooit heeft bijgedragen. We zouden er voor alle arbeidsgebonden elementen van de sociale zekerheid – zoals de werkloosheidsuitkering, de arbeidsongevallen of het pensioen - een principe van moeten maken dat wie hier werkt of onderneemt, meer bescherming kan genieten dan wie nooit gewerkt heeft.

De remmen op werk wegnemen wil ook zeggen afstappen van taboes. Overuren minder strak reglementeren bijvoorbeeld, of nadenken over de arbeidsduur, zowel op jaarbasis als per week. We moeten ook nadenken over goed bedoelde maatregelen met een verkeerd effect. Zo kan sociale bescherming er niet toe leiden dat wie werkt, minder overhoudt dan wie een werkloosheidsuitkering geniet. Ook maatregelen die mensen financieel aanmoedigen om minder te werken zijn een verkeerde keuze.

En laten we ook loskomen van symbolen. Zo is het objectief een goede zaak om een Belgisch systeem van ‘minijobs’ uit te werken. Daarmee bedoelen we flexibele en betaalbare jobs in arbeidsintensieve sectoren met piekmomenten zoals dat bijvoorbeeld in de Horeca het geval is. In Nederland is een onverwacht vol terras bij mooi weer geen probleem voor een zaak. Je kan daar legaal voor enkele uren helpende handen in dienst nemen. Bij ons zit dat soort werk vaak op de grijze of zwarte markt. Waarom zouden we een systeem zoals dat bestaat voor studentenjobs niet uitbreiden? Gepensioneerden mogen sinds kort onder impuls van liberalen bijverdienen. Waarom moet dat per se in een deeltijds of voltijds contract? Voor veel senioren zullen een paar uur per week of zelfs per maand volstaan. Ze willen bijverdienen als het hen uitkomt, niet omdat het zo moet. Minijobs kunnen ook mensen uit de werkloosheid trekken en uit de armoede houden. Want met elke minijob sprokkel je ervaring en leer je andere mensen kennen. We moeten werkend uit de crisis geraken. Van een leven lang werkloosheid is nog nooit iemand beter geworden.

*Gepensioneerden hebben sinds kort,
onder impuls van liberalen, de vrijheid om
wat geld bij te verdienen bovenop hun
wilverdiende pensioen.*

Voor sommigen staat het wegwerken van remmen op werk gelijk met sociale afbraak. Dat is natuurlijk onzin. Werk is de beste sociale zekerheid. Maar het klopt wél dat ons systeem van sociale zekerheid onder druk staat. Door de vergrijzing bijvoorbeeld, en door de globalisering. Het is gemaakt op maat van een natiestaat, waar een min of meer vast omlijnde groep solidair is met elkaar. Het systeem berust ook op de veronderstelling dat al wie kan, bijdraagt en dat wie krijgt, het echt nodig heeft. Vandaag staan beide pijlers op de helling. Steeds minder mensen dragen bij en steeds meer mensen doen beroep op de sociale bescherming.

Zowel de hervorming van de sociale zekerheid als de fiscale hervorming moeten er dus op gericht zijn om méér mensen aan de slag te krijgen en de middelen beter toe te wijzen aan wie er echt recht op heeft.

EENVOUD BRENGT OP

Onze fiscaliteit is te hoog, en veel te ingewikkeld. In plaats van mensen aan te moedigen om te werken, remt onze fiscaliteit vooruitgang af.

Wie werkt, moet daarvoor beloond worden. Vandaag ben je als belastingplichtige eerder verdacht dan geliefd. De ongenaakbaarheid van de fiscus neemt absurde proporties aan. De fiscale controle heeft meer macht en bevoegdheid dan een speurder in een moordzaak. Zowel je privéleven als je nachtrust zijn niet veilig voor de fiscus, die ook zonder één bewijs of een woord uitleg gedurende maanden beslag mag leggen op computers, rekeningen en informatie. Niemand controleert de controleurs. Een nieuw verhaal over fiscaliteit begint dus met de rechten van de

belastingplichtige en de ingesteldheid dat wie belastingen betaalt, respect verdient.

Wie werkt, mag vooruitgaan. Het klinkt eenvoudig, maar de realiteit is anders. Jonge gezinnen hebben het steeds moeilijker om rond te komen met een inkomen uit werk. Zonder financiële steun wordt een eigen huis stilaan een utopie. De berekeningswijze van de personenbelasting remt wie het goed doet sterk af. Nergens ter wereld ben je zo snel “rijk” als in ons land. Dat wil zeggen, “rijk voor de fiscus” die snel en genadeloos met hoge tarieven heel veel afroomt.

Bovendien is het fiscale kluwen ondoorgrondelijk en daardoor oneerlijk. Wie de beste fiscalist-specialist kan betalen, draagt de facto de minste lasten. Wie hard werkt en het goed doet, zoekt en vindt de minst belaste weg die steeds vaker buiten de personenbelasting ligt. Dat vergroot de druk voor wie in het systeem blijft zitten en geen andere opties heeft.

Vaak weerklinkt de roep om “de minst belaste weg” te sluiten om het systeem overeind te houden. Dat is symptoombestrijding, die uiteindelijk meer negatieve dan positieve gevolgen heeft.

Het is niet door met de ene regel sluiptwegen in te voeren en met de andere de gebruikers van sluiptwegen te beboeten dat je de meerderheid die vaststaat in de file helpt. Je moet de file zélf oplossen. Dat principe moet de basis vormen van een grootscheepse fiscale hervorming voor ons land. Weg van het getouwtrek tussen linkse en rechtse meningen over symptoombestrijding, de blik gericht op het herstellen van de vertrouwensband tussen mensen.

Het wordt tijd om het probleem bij de bron aan te pakken en onze fiscaliteit radicaal te hervormen.

Om opnieuw te beginnen *vanaf een wit blad papier*.

Dat is op zich een bijzonder nuttige oefening. Ze stelt ons in staat om na te gaan wat er zou gebeuren met een stelsel dat niet uitgaat van hoge en ingewikkelde, maar van lagere en eenvoudige belastingen.

Zo'n denkoefening kan er als volgt uitzien: als we de personenbelasting kunnen terugbrengen tot twee redelijke tarieven van 25 en 45 procent, met de afschaf van de wirwar aan uitzonderingsmaatregelen, aftrekposten en gunstregimes, terwijl we tegelijkertijd het belastingvrije minimum zouden optrekken tot het niveau van het leefloon, welke effecten zou dat hebben?

Mensen zouden alvast meer koopkracht hebben en dat is goed voor de economie. Zo'n heldere tariefstructuur zou meteen ook de legitimiteit van het systeem herstellen, en in één beweging ook het vertrouwen tussen mensen en in de overheid. Ook de fraude zou meteen een pak minder zijn. Wie in een rechtvaardige en eenvoudige fiscaliteit alsnog de dans wil ontspringen heeft geen excuses meer. Die kan – en moet – ernstig worden aangepakt. Want die onttrekt zich doelbewust aan een eerlijk en solidair systeem.

Deze denkoefening is geen fictie, het zou een streefdoel moeten zijn. Ook in de vennootschapsbelasting, waar wie onderneemt zou moeten kunnen rekenen op een stabiel fiscaal klimaat dat zekerheid en zuurstof geeft. Tegenover grote investeringen zou een contract moeten staan met de overheid, waarin voor een bepaalde periode de garantie telt dat de fiscale lasten niet boven het afgesproken niveau kunnen uitstijgen. In ruil voor het schrappen van subsidies en aftrekposten, kan ook het tarief naar beneden – zeker voor KMO's. Voor grote multinationals zou – alvast in Europese context – het principe moeten gelden dat belastingen worden betaald daar waar de economische activiteit wordt uitgeoefend. De strijd tegen *transfer pricing* is de eerste prioriteit.

Eenvoud werkt. En het brengt op. Simpele tarieven en systemen vereisen veel minder administratie en minder controle en zorgen voor

besparingen voor de overheid. Ze herstellen bovendien het rechtvaardigheidsgevoel van mensen en zorgen alleen al daarom voor minder fraude en meer opbrengsten.

Vrije markten zijn het complexe en interactieve resultaat van miljoenen individuele beslissingen.

DE VRIJE MARKT

The economy, stupid. Met die campagneboodschap trok Bill Clinton in 1992 naar de verkiezingen. Sindsdien hebben overal ter wereld tal van variaties op die zin de weg gevonden naar publieke debatten over economie. Een gezonde economie is dan ook ontzettend belangrijk. Van alle economische systemen is de vrije markt de beste manier om welvaart en vooruitgang te creëren.

Helaas wordt de vrije markt vaak verkeerd voorgesteld. De jongste decennia wordt de economie gereduceerd tot mechanische of wiskundige oorzaak-gevolgverbanden. Nochtans zijn echt vrije markten niet te reduceren tot een voorspelbaar model.

Vrije markten zijn het complexe en interactieve resultaat van miljoenen individuele beslissingen.

Elk van die beslissingen is veelal gebaseerd op onvolledige informatie. Het zijn rationele en irrationele – soms emotionele – keuzes, steeds gemaakt binnen een context of cultuur en omgeving. Dat maakt vrije markten dynamisch en onvoorspelbaar, maar ook creatief en gericht op vooruitgang. Een goed werkende vrije markt is economisch darwinisme.

Tussen de berichten over groei en recessie door verandert het gelaat van de economie voortdurend. Economie is, zoals professor Johan Albrecht het stelt, een ecosysteem. Door variatie en selectie dendert de

trein van ontwikkeling en vooruitgang voort. Dat is geen lineair proces, geen rechte verhaallijn. Er is ook geen echt einddoel.

Joseph Schumpeter was een van de eerste economen die het dynamische karakter van markten opnieuw centraal stelde. Zijn begrip *creative destruction* illustreerde de opkomst van innoverende ondernemingen ten koste van verouderde sectoren en het verband met economische cycli. Innovatie en wijzigende voorkeuren zijn dus de echte motoren van een vrije markt.

Daarom kan een echte vrije markt nooit gebaseerd zijn op een hiërarchisch model. Ze ontleent haar vluchtigheid en dynamiek aan de miljoenen interacties die van onder uit de vraag een bepaalde richting uit stuwen en op die manier het aanbod vormgeven. En als dynamiek de spil van vrije markten is, dan is dat meteen ook de reden waarom het woordje *vrije* daar staat. Zonder een vrij te betreden en te verlaten – dus een gelijk – speelveld en zonder de zekerheid dat transacties niet eenzijdig kunnen worden afgedwongen, is een markt niet vrij. Ook het doen nakomen van contracten en patenten, met de bijbehorende rechten en plichten, hoort daarbij. Dat is de sobere maar essentiële rol die voor de overheid is weggelegd.

DE TOEKOMST BEGINT NU

Na vijf jaar crisis tekent zich langzaam maar zeker een nieuwe stap voorwaarts in het vooruitgangsproces af. Die stap heeft alles te maken met de voortschrijdende globalisering en wordt voortgestuwd door de digitalisering. De opkomst van het netwerk als samenwerkingsmodel geeft mensen de kans om opnieuw het kompas te worden waarop de economie vaart.

Het interactieve karakter van het internet laat als het ware het principe van de *invisible hand* van de Schotse moraalfilosoof Adam Smith toe om op een efficiëntere manier te werk te gaan. De online revolutie zet zich in een sneltreintempo door in alle lagen van de economie. Vrij initiatief en

burgerengagement leven opnieuw op. Een drempelloze samenwerking tussen vrije individuen wordt opnieuw de basis van welvaartscreatie en vooruitgang.

Om te begrijpen hoe fundamenteel de waardeverhoudingen op hun kop worden gezet, volstaat het om te kijken naar de basiscomponenten van een economie. Arbeid en kapitaal hebben gedurende twee eeuwen de machtsstructuren van de economie bepaald. Ze groeiden uit tot een klassieke breuklijn, tot spanningsvelden.

Gaandeweg groeide het besef dat er een schakel was die de verhoudingen tussen én de opbrengsten van beide inputs grondig kon veranderen. Die schakel is innovatie. Innovatie berust op menselijke kennis en creativiteit. Twee cruciale elementen waar niemand een monopolie op heeft. Meer dan ooit is de mens, zoals Julian Simon het stelde in zijn gelijknamige boek, *the ultimate resource*.

De mens *is* de economie. En menselijk kapitaal is nog nooit zo verbonden geweest met de notie van sociaal kapitaal als nu, onder meer dankzij de opkomst van netwerken.

Meer dan ooit is de mens, zoals Julian Simon het stelde in zijn gelijknamige boek, 'the ultimate resource'.

De netwerksamenleving

De kostprijs van een eerste cultureel of informatieproduct (een cursus, een film, een liedje, een e-book) is hoog, maar de bijkomende kostprijs voor elke kopie⁵ is vrijwel nihil – zeker digitaal. Dat is de aanleiding geweest tot een fenomeen dat we razendsnel om ons heen zien grijpen: *the sharing economy*.

De waarde van een digitaal product is niet zozeer afhankelijk van wat het kost om het te maken. De waarde ontleent zich – naast het intellectuele eigendomsrecht - aan het netwerk van individuen waarbinnen het wordt gedeeld en hoe gemakkelijk of hoe moeilijk het voor mensen is om deel te kunnen uitmaken van dat netwerk. Precies dat is de kern van de competitie op basis van platformen en op basis van toegangsrechten tot die platformen. Precies dat is ook de kracht van sociale netwerken.

De waarde van een netwerk stijgt naarmate het aantal leden van zo'n netwerk toeneemt - als slechts één persoon een telefoon zou hebben, dan heeft die telefoon geen nut, want er is niemand om naar te bellen⁶. Bij elke extra persoon die zich een telefoon aanschafte die op eenzelfde netwerk is aangesloten, stijgt de waarde en het nut van dat netwerk voor iedereen die er op is aangesloten. Het is precies de reden waarom bedrijven inspelen op het gevoel van mensen om tot een stam, een *tribe*, te behoren.

Door mensen gedreven netwerken zetten de hele economie op zijn kop. Door onbaatzuchtig aan online encyclopedieën zoals Wikipedia mee te werken, of aan de verdere ontwikkeling van open software zoals Linux en Drupal, tonen mensen dat geld niet het enige is wat hen in beweging brengt. In de plaats komt een veel bredere vorm van welbegrepen eigenbelang. Niet voor niets geeft Yochai Benkler zijn werk dat dit fenomeen in kaart brengt met een duidelijke knipoog de titel *Wealth of Networks* mee.

Nadat hij intensief onderzoek had gedaan naar verschillende vormen van belangeloze samenwerking op het internet, begon Benkler vervolgens te graven naar de dieperliggende verklaringen daarvoor. Dat bracht hem in zijn laatste boek bij de nieuwste inzichten in de gedragswetenschappen, zoals de psychologie, biologie, antropologie en de relatief nieuwe tak van de gedragseconomie.

Ondernemingen moeten hun macht delen met de geëngageerde consument.

Wat Benkler aantroef is dat mensen er ontegensprekelijk meer toe neigen om met elkaar samen te werken. Meer dan we altijd vermoedden, alleszins – ook als het niet meteen in hun eigen belang is. Zelfs nieuwe wetenschappelijke ontwikkelingen in de studie van onze genen wijzen in de richting van een door de natuurlijke selectie bevoordeelde aanleg tot samenwerking bij individuen.

Als deze inzichten worden bevestigd, dan heeft dit heel wat gevolgen voor de veronderstellingen waar zowel politici, overheden als particuliere instellingen van uitgaan bij het uitstippelen van acties. Misschien hebben we al die tijd een te negatief beeld op het menselijk gedrag gehandhaafd. Onze systemen berusten op centralisatie. Op controle. Op een verticale hiërarchie. Op wantrouwen. Op eenzijdige communicatie. Maar eigenlijk moet het helemaal andersom.

DIY – DO IT YOURSELF

Mensen laten zich niet meer in sociale klassen opsluiten. Ze vormen hun eigen identiteit op basis van de relaties die ze aangaan, de vriendschappen die ze sluiten, de netwerken die ze opstarten met mensen die ze interessant en waardevol vinden. Mensen kiezen als vrije individuen zélf hoe en met wie ze samenwerken. En dat wisselt voortdurend. De inter-

actie tussen mensen is ook onmogelijk nog op te delen in lichamelijke versus denkarbeid. In de netwerkeconomie *zijn* en *vormen* mensen zelf de toegevoegde waarde van de netwerken waarop ze actief zijn. Niet met kapitaal. Niet met handenarbeid. Maar met hun brein. Op die manier bekeken zijn de verschillende statuten voor arbeiders, bedienden en ambtenaren vooral een gênant anachronisme, waar best heel snel komaf mee wordt gemaakt.

Mensen zijn al lang geen passieve consumenten meer. Ze bepalen steeds vaker zélf wat bedrijven ontwikkelen en op de markt brengen. Ze krijgen steeds meer macht en lijken niet van plan die ooit opnieuw af te staan. Het is de evolutie van *mass consumption* naar *mass customisation*. De nieuwe smaak van chips wordt door de klant gekozen. Als een bedrijf als Facebook diensten betalend wil maken of afsluit, reageert de *community* meteen en draait ze beslissingen terug. Op Threadless.com kan iedereen een design en patroon voor T-shirts naar de website uploaden. Daarna kunnen bezoekers reageren en stemmen. Men weet precies wat de potentiële markt voor welk model is. Mismatches tussen vraag en aanbod verdwijnen als sneeuw voor de zon.

Mede door de voortschrijdende digitalisering en de 3D-printrevolutie is het mogelijk om alles op maat van persoonlijke voorkeuren te maken. Op het blikje van je frisdrank staat je naam in de kleuren van het merk. Knuffelberen worden in de winkel naar de persoonlijke voorkeur van kinderen gemaakt. Goed ge informeerde mensen weten zelf wat ze willen,  n niet willen. Het gaat al lang niet meer alleen over onschuldige of vrijblijvende zaken, maar ook over meer fundamentele *issues*, zoals modeketens die onder druk komen te staan omdat hun kledij door kinderen aan de andere kant van de wereld gemaakt worden. En de digitale industrie moet steeds beter verantwoorden waar grondstoffen vandaan komen en in welke omstandigheden ze worden gewonnen.

Heel wat ondernemingen hebben alvast goed begrepen dat oude structuren afgedaan hebben en dat ze de macht voortaan moeten deel met de

geëngageerde consument. Maar ze beseffen tegelijkertijd dat de kracht van hun eigen organisatie óók bij mensen ligt – bij de eigen medewerkers. Precies daarom schuiven decentralisatie en allerlei aanmoedigingen voor spontaan werknemersinitiatief langzaam maar zeker op het voorplan. Bij Google mag bijvoorbeeld iedereen die er werkt 15 procent van de werktijd besteden aan een zelf gekozen project.

ALLEMAAL ONDERNEMEND

De verschuiving van consumentisme naar prosumentisme (het samengaan van produceren en consumeren) schudt niet alleen de machtsverhoudingen danig door elkaar. Ze zorgt er ook voor dat voorheen eerder passieve consumenten op een spontane manier beginnen te proeven van het ondernemerschap. Mensen zoeken naar manieren om hun ideeën te verwezenlijken. Ze gaan op zoek naar anderen die daarbij willen helpen. En dan gaan ze er gewoon voor. Dat is uiteindelijk de essentie van entrepreneurship.

Bij ons heeft het ondernemerschap misschien nog wel de hardste klappen gekregen als gevolg van foute besluiten uit de crisis en de perceptie ten opzichte van risico die ze heeft gecreëerd. Wie onderneemt, wordt nogal gauw over eenzelfde kam van hebzucht en egoïsme geschoren. De woede en verontwaardiging over een uit de hand gelopen financieel systeem richt zich onterecht op al wie het vrij initiatief koestert. Dat is de wereld op zijn kop.

Zeker in tijden van crisis hebben we méér ondernemerschap nodig. Niet in een enge, maar wel in een heel brede betekenis: initiatief nemen, naar oplossingen zoeken en de handen uit de mouwen steken. Ondernemen is géén statuut, het is een *way of life*. Zeker in de nieuwe economie zijn we allemaal ondernemend – en dat is een heel goede zaak, of het nu gaat om klein of groot.

Het stigmatiseren van ondernemerszin is niet alleen onterecht, het is ook bijzonder dom. We zetten onze toekomst op het spel als we opgroei-

ende generaties het signaal geven dat ondernemen een kwaal zou zijn, of een bedreiging voor de samenleving. Wie ondernemend is, creëert maatschappelijke meerwaarde voor zichzelf en voor anderen⁷. Ondernemerschap is dus ook en vooral een vorm van sociaal engagement.

We hebben meer durf nodig en zouden het recht om te falen moeten koesteren. Enkel door fouten te maken komen mensen dichterbij oplossingen. Alleen wie niets doet, kan ook niets fout doen. Risico en vrij initiatief zijn de essentie van vooruitgang. De bankencrisis heeft ons met een trauma opgezadeld over het nemen van risico. Maar het is niet de paniek om onzichtbare grote risico's die onze houding moet bepalen, wel het besef dat we kleinere risico's moeten omarmen om met vallen en opstaan vooruit te gaan.

*We hebben meer durf
nodig en zouden het recht
om te falen moeten koesteren.
Ondernemerszin stigmatiseren
is bijzonder dom.*

Globalisering werkt

Globalisering maakt van de wereld een metanetwerk. Het is een koepelnaam voor wat werkelijk de opkomst is van een wereldbevolking die voortdurend met elkaar in verbinding is en op een massale schaal van tijd en ruimte ideeën creëert, deelt en verzilvert.

Globalisering stopt niet als bepaalde landen om conservatieve, nationalistische en protectionistische redenen proberen om de geografische, technologische of handelsgrenzen af te sluiten. Daarvoor is de geest al te lang uit de fles. De uitwisseling van goederen en diensten in een stabiel en rechtvaardig klimaat is de grootste motor voor vooruitgang. Precies daarom neemt vrijhandel altijd weer de bovenhand⁸.

Ooit oppermachtige rijken hebben de keerzijde van de medaille gekend. Circa 1420 na Christus was niet Europa of het Amerikaanse continent maar wel het Chinese vasteland in volle bloei. Het kende welvaart, accumuleerde kennis en schonk de wereld heel wat baanbrekende wetenschappelijke ontdekkingen en uitvindingen. Zo rond die tijd bouwden de Chinese heersers een reusachtige vloot – een tienvoud van de vloot die Christoffel Columbus naar Amerika zou leiden – om onder leiding van Zheng He de rest van de wereld te ontdekken.

De vloot keerde na een lange reis, langs onder meer het Afrikaanse continent, terug met exotische planten, dieren en rijkdommen. En toch waren de Chinezen teleurgesteld. Was dat alles wat de wereld buiten hun eigen grenzen te bieden had? Nadien koos China opnieuw voor geslotenheid. De gigantische schepen werden verbrand, de reisverslagen vernietigd. Het werd zeelieden verboden nog ontdekkingsreizen te ondernemen. China zou in een 500-jaar durende periode van economische en technologische stagnatie terechtkomen⁹. Pas op het einde van de twintigste eeuw zou China stap voor stap dat zelfgekozen isolement terugdraaien. Al dreigt het gebrek aan respect voor mensenrechten, voor

het milieu en voor het zelfbeschikkingsrecht van hun burgers de opmars van deze nieuwe kolos te ondergraven.

Een netwerk wordt sterker als het er in slaagt steeds meer waarde te hebben dan de som van alle delen ervan.

Met één hersencel schieten we weinig op. Met talloze hersencellen die niet met elkaar communiceren ook niet. Ons brein is juist zo krachtig en uniek door de vrijwel onpeilbare wisselwerking tussen miljarden hersencellen. Globalisering werkt op precies dezelfde manier. Een netwerk overleeft en wordt sterker als het er in slaagt steeds meer waarde te hebben dan de som van alle delen ervan. Dat is de reden waarom globalisering niet kan teruggeschroefd worden. Omdat het wérkt. En omdat het door individuele beslissingen wordt voortgedreven. Daarom zorgt globalisering achter de schermen voor ingrijpende veranderingen in samenlevingen. Maar dan moeten we ons ook echt volledig openstellen voor globalisering en de effecten ervan.

ZEESCHILDPADDEN EN MEXICAANSE LIBANEZEN

Migratie en globalisering gaan hand in hand. De veranderingen die zich in, tussen en door de migratiestromen manifesteren tonen aan hoe transformatie door de mens en zijn veerkracht gedreven worden. En in tegenstelling tot wat sommigen beweren, leveren ze de samenleving als geheel bijna altijd meer vooruitgang dan problemen op – wat op zijn beurt leidt tot verdere vooruitgang.

De connotatie die we het begrip immigratie toebedelen is vaak negatief. Deels komt dit omdat we vatbaar zijn voor het wij-zij denken en deels omdat immigratie nu eenmaal onvermijdelijk voor botsingen zorgt. We zien de moeilijkheden die we hebben om in alle verscheiden-

heid samen te leven. We zien de gelukszoekers en denken aan goedkope werkkrachten die onze jobs afnemen of op zijn minst de lonen onder druk zetten. We zien deze vorm van immigratie als de standaard: eenrichtingsverkeer van arme naar rijke landen. Maar het is slechts één zijde van de medaille.

De andere kant van de medaille is dat de zoon van een Keniaanse immigrant nu president is van de Verenigde Staten van Amerika. Dat de rijkste man ter wereld, Carlos Slim, een Libanese immigrant is die in Mexico een gigantisch telecommunicatie-imperium uitbouwde en ook 8 procent van de aandelen van de krant de *New York Times* bezit. Dit is de andere kant van immigratie, een kant die zich nauwelijks één generatie later laat zien. Het is die kant die we ook in België zien, nu een kind van Italiaanse migranten zich heeft opgewerkt tot eerste minister van het land.

Slim, Di Rupo en Obama zijn misschien opvallende uitzonderingen. Maar het opengaan van de wereld en de voortschrijdende globalisering heeft de aard van immigratiestromen in elk geval sterk beïnvloed. Het is al lang geen eenzijdig en louter negatief verhaal meer. Dat is het eigenlijk ook nooit geweest.

Het aandeel hoogopgeleide migranten neemt bijvoorbeeld snel toe. Deze migranten omarmen het avontuur in een ander land maar behouden ook een innige band met hun land van herkomst. Ze hebben vaak geen andere keuze dan zich twee culturen eigen te maken. Daardoor ontpoppen ze zich sneller tot bruggenbouwers en hebben ze een goed ontwikkeld gevoel voor internationale handelsoportunities. Deze migranten dromen ervan om na hun studies terug te keren naar huis om er een zaak te starten. Net als bijen die van bloem tot bloem gaan zorgen zij voor economische, technologische en culturele kruisbestuiving. Ze trekken bij hun terugkeer naar hun opkomende landen mee aan de economische kar.

*Zeeschildpadden.
Zo worden hoogopgeleide
burgers die terugkeren naar
China genoemd.*

Sea turtles, zeeschildpadden, zo worden teruggekeerde hoogopgeleide burgers in China bijvoorbeeld genoemd. Zij lopen voorop in de economische ontwikkeling van hun land, en hebben een enorm aandeel in de stijgende welvaart. Maar het zijn ook deze zeeschildpadden die elders hebben gezien tot wat open samenlevingen in staat zijn. Nu nog weifelend en ongeorganiseerd, maar later beslist met meer zelfzekerheid en een duidelijke agenda, zullen zij de druk op de Communistische Partij opvoeren met eisen voor meer openheid en democratie.

Tallose hoogopgeleide Indiërs ruilen dan weer hun job in de VS of Engeland om voor een nieuw ondernemend avontuur in hun thuisland. Ze zijn er allemaal op gebrand om mee te helpen aan welvaartscreatie in eigen land. Als pessimisten gewagen van een *brain drain*, dan moeten zij beseffen dat de *sea turtles* en de Indiërs bewijzen dat het vaak gaat om *brain circulation*.

MOEITE MET MIGRATIE?

Helaas heeft migratie bij ons dus vooral een negatieve bijklank. We hebben het moeilijk met nieuwkomers en gaan te weinig spontaan om met diversiteit.

Dat ligt in onze natuur, het is in onze hersenen ingeprent. Als we geconfronteerd worden met iets onbekend, plooiën we vaak instinctief terug op onszelf. Wat we kennen en herkennen, stelt ons gerust en tevreden. Wat anders is, maakt ons in eerste instantie angstig en onzeker.

Onze ‘natuurlijke’ aanleg om het onbekende af te wijzen of om verschillen uit te vergroten, is slechts één element van onze negatieve houding tegenover immigratie. Het verklaart niet alles. Andere samen-

levingen hebben opmerkelijk minder moeite met wie er anders uit ziet, een ander geloof heeft of er een andere cultuur op na houdt. Dat zien we bijvoorbeeld in landen met een lange migratietraditie. Het bewijst dat culturele verandering de bovenhand kan nemen op eeuwenoude reflexen, ook al gaat zoiets niet zonder slag of stoot.

Bovendien is het gewoon ook ontzettend moeilijk om in verscheidenheid samen te leven. Zeker op plaatsen waar mensen kort bij elkaar leven, zoals in grote steden bijvoorbeeld, zijn confrontaties de regel en vraagt het overwinnen van verschillen bijzonder veel inspanning en engagement. Zonder goede afspraken gaat het fout.

Een naïeve politiek van open grenzen leidt tot sociale catastrofes en oneerlijke concurrentie. Geen enkel land kan alleen een immigratiegolf aan. Daarom maken we regels en houden we er ons aan. Daarom worden asielprocedures korter en duidelijker. Omdat zekerheid geven menselijker is dan mensen aan het lijntje te houden of valse hoop te geven. Een goed asielbeleid is zowel streng als rechtvaardig.

Een naïeve politiek van open grenzen leidt tot sociale catastrofes en oneerlijke concurrentie.

Er is ook meer samenwerking nodig binnen Europa maar ook – en steeds meer – met de rest van de wereld. De stap naar een Europese – en vervolgens ook mondiale sociale zekerheid is broodnodig en onafwendbaar. Want de solidariteit staat onder druk. Open grenzen zonder bijhorende regels zetten onze sociale verworvenheden onder spanning. Schijnzelfstandigen, oneerlijke concurrentie of sociale dumping zorgen voor spanningen in een samenleving. En dus komt het er op aan om op onze strepen te staan.

Dat doen we ook wanneer we botsen met andere gewoonten of levensstijlen. We gruwelen bij de gedachte dat de scheiding tussen kerk en staat niet voor iedereen vanzelfsprekend is. We revolteren als de gelijkheid tussen man en vrouw in vraag wordt gesteld. Na de gruwelen van de Tweede Wereldoorlog hebben we in het Westen een enorme culturele vooruitgang geboekt: mensenrechten, vrouwenrechten, kinderrechten, holebi-rechten en sinds kort ook dierenrechten nestelden zich in ons moreel en politiek bewustzijn. Het zijn revolutionaire inzichten, die zichzelf vooruit duwen. Ze zijn het onlosmakelijke gevolg van wetenschappelijke ontwikkeling en morele vooruitgang.

Diversiteit is moeilijk, er zijn heel wat samenlevingsproblemen, het islamextremisme schrikt af, we zijn geen immigratieland en we hebben gedurende jaren een falend beleid gevoerd. Om al die redenen zijn de 'Slims' en 'Obama's' bij ons nog eerder de uitzondering dan de regel.

Nergens ter wereld ben je zo lang "allochtoon" als hier. Wie solliciteert met een vreemde naam lijkt bij voorbaat kansloos. En nieuwkomers worden op school te gemakkelijk in het watervalstelsel geduwd. Voor elke Di Rupo zijn er vandaag duizenden migranten die zonder diploma van school gaan of niet aan de slag geraken op de arbeidsmarkt. Dat is een regelrechte schande waarvoor we te lang de ogen hebben gesloten. Alleen al om die reden zouden we de inschrijvingsplicht vanaf de kleuterschool moeten invoeren. Om alle kinderen de kans te geven om zo snel mogelijk onze taal te leren. Dat geldt uiteraard niet alleen voor wie hier nieuw is. Iedereen die arm is of in een onstabiele omgeving moet opgroeien, kan de structuur en stabiliteit van een school gebruiken. Misschien moeten we daarom – bijvoorbeeld in steden – meer inzetten op voor- en naschoolse opvang, op specifieke begeleiding van probleemjongeren en op warme schoolmaaltijden. Omdat je van een lege maag alleen ellendiger wordt.

Als we geloven in vooruitgang, is het tijd om het negatieve beeld te keren.

Volgens Amy Chua worden samenlevingen groot dankzij tolerantie en open markten. Als samenlevingen daarentegen ten onder gaan, hangt dat bijna altijd samen met intolerantie en met gesloten grenzen. In haar boek *Day of Empire* argumenteert ze dat diversiteit, kruisbestuiving en vreedzame concurrentie essentiële ingrediënten zijn voor vooruitgang. De mate waarin een samenleving er in slaagt aantrekkingskracht uit te oefenen op de grootste talenten en genieën van de wereld, weerspiegelt haar toekomst en potentieel.

Alleen al om die reden doen we er goed aan om de idee van een open samenleving hoog in het vaandel te dragen. Om minder verkrampd om te gaan met diversiteit en om het debat over economische migratie - waarmee we ook economisch sterker kunnen worden - zonder taboes aan te gaan.

Migratie is een economische factor. Alle migranten samen hebben met de middelen die ze naar huis sturen bijvoorbeeld tien keer meer impact op de economische ontwikkeling van opkomende continenten dan klasieke ontwikkelingshulp. Dat moet tot nadenken stemmen. Misschien moeten we de redenering omdraaien. Misschien moeten we minder verkrampd reageren op immigratie en de voordelen van economische migratie onderzoeken.

HET EINDE VAN DE TABOES

Laten we tegelijk ook afstappen van een beleid op ontwikkelingssamenwerking dat vooral ons geweten sust maar amper resultaten boekt. Wat meer in mensen hier investeren, en wat minder in ons geweten ginder leidt bizar genoeg zowel in ontwikkelingslanden als bij ons tot betere resultaten.

Volgens de Zambiaanse econome Dambisa Moyo gaat er van ontwikkelingshulp geen enkele prikkel uit. Sterker nog, het werkt volgens haar zelfs averechts. In haar boek *doodlopende hulp* houdt Moyo een pleidooi om de subsidiegeldstromen naar Afrika stop te zetten en te vervangen

door meer handel. Stilaan bewijst de crisis haar gelijk. Nu de budgetten voor ontwikkelingssamenwerking wereldwijd krimpen, wordt Afrika op zichzelf teruggeworpen en moet het zichzelf redden. Dat is geen drama, want Afrika heeft de mogelijkheden. Er zijn mineralen, er zijn mensen en er is landbouwgrond. Afrikaanse landen geven nu staatsobligaties uit en door de contacten met China kan je *nonstop* door het continent rijden op een weg die geasfalteerd is. In ruil voor die investeringen bouwt China haar strategische grondstoffenpolitiek verder uit, terwijl wij zijn blijven steken in een politiek van postkoloniaal schuldgevoel.

Uit cijfers van het IMF blijkt dat zeven Afrikaanse economieën de volgende vijf jaar heel snel zullen groeien. Het gaat om Ethiopië, Mozambique, Tanzania, Congo, Ghana, Zambia en Nigeria. Deze landen zetten groeicijfers van 7 à 8 procent per jaar neer, een prestatie waar westerse naties tegenwoordig alleen maar kunnen van dromen. Moeten we daarom nu alle ontwikkelingshulp helemaal stopzetten? Neen. Maar het zegt wel iets over de resultaten die kunnen bereikt worden met een goed gecontroleerde vrije marktwerking. Daarmee kan het Afrikaanse continent meer bereiken dan we allemaal ooit dachten. Het baat niet om Afrika louter aan een hulpinfuus te leggen. Want het wordt het continent van de toekomst, voor zover het gevrijwaard blijft van etnisch en religieus geweld dat bijvoorbeeld Soedans economische motor op non-actief houdt.

Digitaal als het nieuwe normaal

Het is verbazingwekkend hoe relatief weinig een van de grootste omwentelingen van onze tijd ter sprake komt in het politieke debat. Want de online wereld zet zijn voet nu echt wel volop naast de reële wereld. In de krant duiken dan wel af en toe berichten op, bijvoorbeeld over cyberpesten en sexting. Of over het gevaar voor onze privacy die sociale netwerksites vertegenwoordigen. Over beveiliging van gegevens of “phishing”, “skimming” en “pharming” via malafide websites. Maar zelden of nooit is het hele internet, de toekomst ervan, en de impact die dat zal hebben op burgers of naties, de basis voor een publiek debat.

De impact van de digitalisering op onze samenleving is even groot als die van de beide industriële revoluties in de vorige twee eeuwen.

Het internet en de digitalisering zijn een van de grootste drijvende krachten achter de voortdenderende globalisering. De ontwikkeling van “etnische” netwerken en culturele verbondenheid over lands- en continentale grenzen heen werd de voorbije jaren bijvoorbeeld sterk in de hand gewerkt door goedkope communicatiemiddelen over lange afstand zoals Skype, Facebook en Twitter. Het zijn de nieuwste generaties diensten in een van de snelst om zich heen grijpende technologische revoluties ooit. De impact van de digitalisering op onze samenleving is even groot als die van de beide industriële revoluties in de vorige twee eeuwen.

OVER DE REGENBOOG.

De implicaties voor onze samenleving zijn erg diepgaand. We beleven niet meer zozeer de omschakeling van analoog naar digitaal: we hebben ze al achter de rug. De Belg Peter Hinssen stelde in 2010 onomwonden dat “digitaal het nieuwe normaal is”.

Platenfirma’s hebben zich aanvankelijk compleet verkeken op de digitale (r)evolutie. Dankzij het internet en het gemak waarmee digitaal gecodeerde muziek kan worden gekopieerd, zijn mensen in een razend-snel tempo die muziek gaan delen.

De opkomst en veroordeling van platformen waarop mensen muziek delen – zoals de oorspronkelijke Napster – gaf aanleiding tot een essentiële vraag: maakt het internet klassieke distributeurs en tussenpersonen niet overbodig? Kunnen mensen elkaar niet onderling een vergoeding geven voor de wederzijdse uitwisseling van digitale informatie? En moeten ze dat wel doen? Dit werpt nieuwe en fundamentele vragen op over vrijheid, vertrouwen en de wettelijke omkadering van die principes.

De crisis in de muziekindustrie gaf meteen heel wat stof tot nadenken over eigendomsrechten, toegangsrechten en intellectuele eigendom in een nieuw tijdperk. Een debat dat onze samenleving in toenemende mate zal gaan beheersen. Wanneer iemand informatie consumeert, hoeft diezelfde informatie in theorie niet afgesloten te worden voor iemand anders. Het dilemma krijgt dus vorm rond de vraag of en wanneer meer-voudige toegang tot die informatie moet worden ontzegd – en wie dat dan wel mag doen? Tegen welke voorwaarden en - belangrijk - tegen welke prijs binnen een al dan niet betalend model?

De bekende groep Radiohead ontbond zijn contract met de platenmaatschappij en gooide zijn plaat *In Rainbows* in 2007 rechtstreeks op het internet¹⁰. Frontman Thom Yorke en co vroegen gewoon van iedereen die de plaat downloadde een vergoeding die hij of zij zelf passend vond. Het was maar een eerste experiment in een evolutie die nieuw licht wierp op wat mensen motiveert om online goederen en diensten uit te

wisselen. En deze vraag kan niet beantwoord worden vanuit een pessimistische of wantrouwende visie. Enkel vanuit de liberale traditie kan je over de nieuwe uitdagingen over eigendomsrechten en digitale vrijheden passende antwoorden klaarstomen.

IS TECHNOLOGIE WAARDENVRIJ?

De verleiding is groot om het internet en nieuwe technologie op allerlei manieren te gaan interpreteren. Een van die interpretaties zou als volgt kunnen luiden: het internet biedt online vrijheid. Het is een geweldig krachtig platform dat van iedereen en niemand is. Het wordt de nieuwe motor achter de verspreiding van kennis en universeel geldende waarden van vrijheid en gelijkheid. Dankzij het internet wordt het delen van ideeën het vermenigvuldigen van ideeën.

*Technologie “empower”
iedereen, met eender welke
intenties.*

De vraag is: welke ideeën? Voor elke begeisterende YouTube-clip over wetenschap staan er misschien wel vijf opruiende filmpjes op het net. Voor elke breed gedragen online oproep tegen de praktijken van een dictatoriaal regime worden misschien via dezelfde virale communicatietechnieken boodschappen van haat, discriminatie en oproepen tot geweld gedeeld. Technologie “empower” iedereen, met eender welke intenties. De vrijheid van meningsuiting is op het internet quasi absoluut, althans in vrije landen. Toch beginnen landen hier en daar opruiende en racistische taal op het net te verbieden. Frankrijk probeerde dat in januari 2013 alleszins. Het viseerde daarbij antisemitische en homofobe tweets. Daar-teenover staat dat er ook gratis te downloaden programma's bestaan om dit soort overheidsensuur te omzeilen, zoals *Freegate*.

Eric Schmidt, die de feitelijke leiding over internetgigant Google heeft, gaat erg ver in het schetsen van wat het digitale tijdperk voor ons in petto heeft. Jazeker, zegt Schmidt, technologie zal ons helpen om ongelijkheid in onderwijs en welvaart uit te vlakken. Innovatie zal een nieuwe kwantumsprong in de gezondheidszorg bewerkstelligen. Mensen genezen en ziektes voorkomen wordt precisiewerk, op maat van een individu. Er komen elke dag toepassingen bij die we uiteindelijk net zo gangbaar zullen vinden als een pacemaker.

Toch heeft het internet ook nadelen. Het vergemakkelijkt bijvoorbeeld industriële spionage. Staten zullen proberen om het internet te reguleren en vormgeven naar hun eigenbeeld – democratisch of autoritair. Dat zal tot nieuwe online vormen van allianties leiden. Tot online protectionisme en de *balkanisering* van het internet. Tot virtuele vrijhavens voor wie de bescherming van intellectuele eigendom wil omzeilen – vergelijk het met belastingparadijzen. Schmidt acht het perfect mogelijk dat separatistische regio's eigen virtuele staten zullen oprichten. En Code Wars, virtuele oorlogen op basis van krachtige virussen zoals Stuxnet en Flame, zijn niet te vermijden.

Het ziet er dus naar uit dat het internet niet per se een virtueel paradijs wordt, maar eerder een reproductie volgens de vraagstukken of ideologische breuklijnen die ook in de reële wereld gelden.

BIG BROTHER

Technologie- en telecombedrijven zullen hard moeten werken aan hun veiligheids- en privacy-diensten om het vertrouwen van hun gebruikers – hun echte kapitaal – te behouden. Toen George Orwell in zijn boek *1984* over Big Brother schreef, kon hij wellicht nauwelijks vermoeden hoe zeer zijn toekomstbeeld de werkelijkheid zou benaderen. Toch verschilt die realiteit vandaag op één belangrijk punt met de wereld waarin Wilson Smith, het hoofdpersonage van *1984*, zich bevond. Het zijn niet alleen de

overheden, maar ook de multinationale ondernemingen die ons meer in de gaten houden dan we zelf beseffen.

Een kabelmaatschappij kan zich op basis van de kijkgegevens een perfect beeld vormen van wie je bent en wat je doet. Porno kijk je dus niet langer stiekem. Er is altijd iemand die weet hoe lang, hoe vaak, wanneer en wat je aan het kijken bent. Tijdens de presidentsverkiezingen in de Verenigde Staten sloot het campagne team van Obama een overeenkomst met de kabelmaatschappijen. Op basis van de overhandigde digitale gegevens kreeg het team een bijzonder goed inzicht in het profiel van de mensen die de campagne volgden. De boodschap van de president werd vervolgens op dat profiel afgestemd.

Een kabelmaatschappij kan zich op basis van de kijkgegevens een perfect beeld vormen van wie je bent en wat je doet.

Ook aankoop- en getrouwheidskaarten in winkels leveren veel meer informatie op dan mensen kunnen vermoeden. Tekenend is het verhaal van de vader in Milwaukee die bij de supermarkt ging klagen omdat zijn 16-jarige dochter promotiemateriaal kreeg thuisgestuurd voor zwangere vrouwen. Stel je de verbazing voor, toen bleek dat het winkelsysteem op basis van het aankoopgedrag als eerste had ontdekt dat zijn dochter echt zwanger was. Ook sociale netwerksites zoals Facebook bevatten schatten aan informatie. Onderzoekers van de universiteit van Cambridge onderzochten de 'likes' van facebookgebruikers en konden op basis daarvan vrij nauwkeurig voorspellen wat hun geslacht, ras, politieke en seksuele voorkeur was.

Eurocommissaris Neelie Kroes, bevoegd voor de digitale agenda, spreekt onomwonden over het 'nieuwe goud' als ze het heeft over big data en de open data revolutie. Op de arbeidsmarkt duiken elke dag nieuwe beroepen op met namen als 'cloud computing engineer' of 'big data developer'.

Toch heeft die razendsnelle revolutie ook nadelen en dreigen er ethische risico's. Een computer heeft immers geen moreel besef en weet niet welke patronen waar zijn of niet. Misschien kocht de dochter in Milwaukee de zwangerschapsspullen voor haar vriendin en niet voor zichzelf. En wat doe je als iemand je identiteit steelt en er online mee aan de slag gaat?

VRIJHEID EN VERANTWOORDELIJKHEID

Een andere dimensie van het debat slaat op niet zo eenvoudig te beantwoorden vragen: leiden technologische snufjes zoals de google-bril, televisiedecoders en auto's zonder bestuurder tot meer vrijheid, of leiden ze gewoon tot extra comfort in ruil voor minder persoonlijke vrijheid? Tasten slimme camera's of bodyscans je privacy aan of maken ze de samenleving veiliger? Blijven je digitale sporen levenslang online of zou je het recht moeten hebben om je online verleden te wissen?

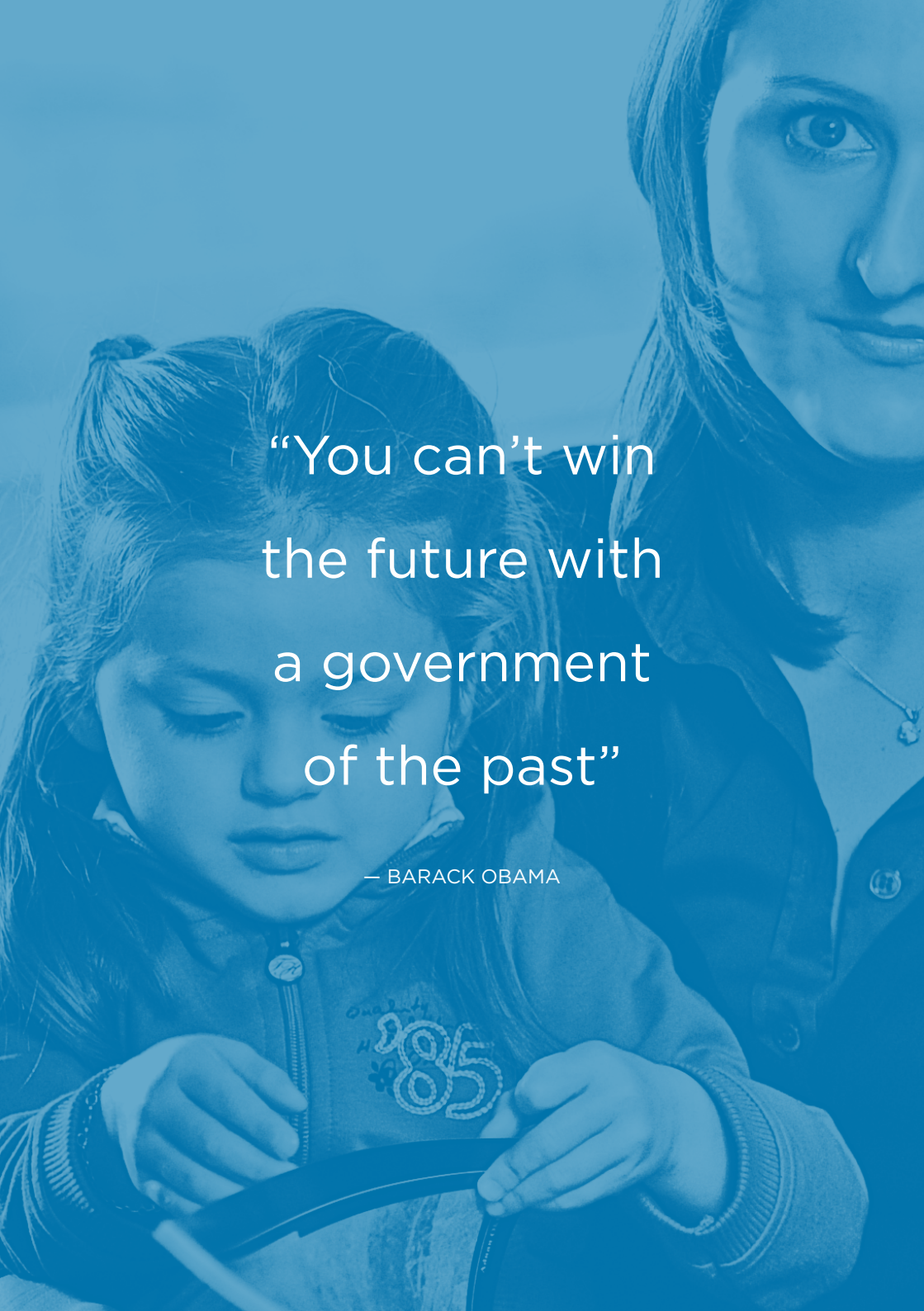
Moeilijke vragen, geen gemakkelijke antwoorden. Dilemma's voor liberalen. Dilemma's die beter verdienen dan deterministische antwoorden die voortkomen uit angst en doemdenken. Want de toekomst is open. Het heeft weinig zin om deze enorme digitale uitdagingen aan te gaan door te vertrekken vanuit een negatief mensbeeld. Tenslotte beslissen mensen hoe technologie wordt aangewend, niet omgekeerd. Het internet is, net zoals immigratie, een medaille met twee kanten.

Het is aan de mens om er met een kritisch vooruitgangsoptimisme voor te zorgen dat niemand hem of haar de macht ontnemt om aan de knoppen te blijven zitten. Dat geldt zowel voor grote ondernemingen als voor grote overheden. Dat leervermogen hebben we. Die keuze hebben we. En we moeten die voor onszelf leren maken. Anders doen anderen dat voor ons. De digitale revolutie zet de relatie tussen vrijheid en individuele verantwoordelijkheid weer spijkerhard centraal.

De digitale evolutie doet ook op een andere manier naar onderwijs kijken. We moeten mensen leren hoe ze moeten omgaan met infor-

matiebronnen. Kritisch zijn en het vermogen om informatie juist te interpreteren worden levensbelangrijke competenties. Inzicht in de informatiestromen zorgt voor heel wat toegevoegde waarde.

In elk geval heeft de opkomst van digitale netwerken ook een onderbelicht aspect van de mens aan de oppervlakte gebracht. We delen graag dingen met elkaar. We luisteren ook liever naar elkaar dan naar onpersoonlijke bronnen. We verwerpen strakke hiërarchische structuren en denken horizontaal. En we doen dat allemaal heus niet vanuit een eng gedefinieerd welbegrepen eigenbelang. Steeds meer vinden waarden opnieuw hun weg naar de economie.

“You can’t win
the future with
a government
of the past”

— BARACK OBAMA

3

**EEN
EENVOUDIGE
OVERHEID**

De opkomst en neergang van bedrijven is een essentiële eigenschap van vrije markten. Ondernemingen die zich niet aanpassen aan veranderende omstandigheden krijgen het vroeg of laat moeilijk.

Tien jaar geleden bestond Facebook nog niet en hing een cloud nog in de lucht¹¹. Google ontstond op 14 september 1998 en werd op nauwelijks 15 jaar tijd een van de grootste bedrijven ter wereld. Apple is ook geen ouderdomsdeken. Het bedrijf werd opgericht in 1976 en stond zelfs al even in nauwe schoentjes tot het in 1996 Steve Jobs terughaalde. Jobs zorgde voor een nieuwe bedrijfscultuur, en was in hoge mate verliefd op één concept: eenvoud.

De opkomst en neergang van bedrijven is een essentiële eigenschap van vrije markten. Ondernemingen die zich niet aanpassen aan veranderende omstandigheden krijgen het vroeg of laat moeilijk. Dat is geen nieuws. De steile opmars van bedrijven als Apple en Google geeft wel aan dat die op- en neergaande golven steeds sneller komen. Het is alsof de hartslag van markten versnelt. Flexibiliteit en wendbaarheid zijn onontbeerlijke troeven geworden voor elke onderneming die succesvol wil blijven dingen naar de gunst van de burger. Geen simpele taak, want in digitale tijden zijn eenvoud en gebruiksgemak de absolute norm. Mensen verwachten ook eenvoudigweg dat alles altijd wérkt.

De overheid ratelt door

Overheden daarentegen veranderen bijna niet. Of toch wel. Ze worden steeds groter en ingewikkelder. Ze worden logger en boeken zelden grote of snelle efficiëntiewinsten. De beroemde schrijver en futuroloog Alvin Toffler had het in *Revolutionary Wealth. How it Will be Created and How it will Change our Lives* over botsende snelheden. Hij vergelijkt de evolutie van onze samenleving met een snelweg waarop diverse groepen zich voortbewegen.

De snelst veranderende instellingen zijn de bedrijven. Die razen met een snelheid van 160 kilometer per uur voorbij, een snelheid die het gevolg is van hun onderlinge concurrentie. Rechts daarvan rijden de ngo's, aan 140 kilometer per uur. Dan de gezinnen – 100 kilometer per uur. De vakbonden doen het wat rustiger aan en rijden aan 50 kilometer per uur. De overheden en regelgevende instanties rijden nog slechts 15 per uur. Het juridisch systeem is de hekkensluit, dat met anderhalve kilometer per uur zo goed als stilstaat.

Overheden spelen in elk geval bijna nooit in op nieuwe verwachtingen van burgers, zeker wanneer zij in de hiërarchie ver van die burger af staan. Overheden zijn, kortom, een afspiegeling geworden van de groeiende complexiteit van de samenleving, maar hebben het antwoord op die evolutie nog niet ontdekt: dat antwoord heet *eenvoud en dynamiek*.

In de plaats van bijkomende *staatsvormingen* hebben we daarom de komende jaren vooral *staatsvermindering* nodig. In een periode van regimewissels en instabiliteit, voorafgegaan door de economische crisis van 1846-1848, schreef de Franse econoom en politicus Frédéric Bastiat in zijn klassieker *Rechtvaardigheid en Solidariteit*:

“Het zal niet lang duren vooraleer de overheidsfinanciën een volledige chaos zullen zijn. Hoe kan het ook anders als de Staat de taak heeft om alles aan iedereen te verschaffen? De bevolking zal gebukt gaan onder een enorme belastingdruk, de overheid zal lening na lening afsluiten. Na alle middelen van het heden opgebruikt te hebben, zal men die van de toekomst verslinden.”

Zowel oude als nieuwe conservatieve denkbeelden gaan uit van problemen. Ze gaan uit van wantrouwen voor de mens. Het hoeft daarom niet te verwonderen dat de overheid zich heeft opgeworpen als belangrijkste actor in het maatschappelijk verkeer. Haar verantwoordelijkheden breiden steeds verder uit. In haar utopisch streven naar controle en een risicoloze samenleving richt de overheid ook steeds meer stelsels van verplichte solidariteit op.

DE TRANSFERMARKT TUSSEN OVERHEID EN BURGER

Alle zin voor initiatief en verantwoordelijkheid wordt sluipenderwijs naar de overheid getransfereerd. Die transfer valt in één cijfer samen te vatten: 54,4% van het bruto binnenlands product overheidsbeslag. Meer dan de helft van de rijkdom die we allemaal samen produceren wordt opnieuw uitgegeven door de overheid. Over meer dan de helft van wat alle burgers samen produceren wordt dus collectief en opgelegd beslist, niet individueel.

We zitten stilaan vast in een catch-22. Omdat er veel overheid is, betalen we veel belastingen om de overheid draaiend te houden. En omdat we veel belastingen betalen, eisen we ook steeds meer van de overheid, die vervolgens uitbreidt en opnieuw meer middelen vergt.

Het stijgende overheidsbeslag leidt niet alleen tot een steeds hogere belastingdruk maar ook tot een steeds lagere waardering van de dure publieke dienstverlening. Het is het ideale recept, helaas, voor verzuring en ongenoegen.

Omdat onze overheden logge instituten uit de 19de eeuw zijn, reageren ze traag. Ze kunnen maar langzaam de steeds hoger wordende eisen van burgers volgen. De modelstaat is nog bijzonder ver weg. Dat wil zeggen dat het stijgende overheidsbeslag niet alleen leidt tot een steeds *hogere* belastingdruk maar ook tot een steeds *lagere* waardering van de dure publieke dienstverlening. Het is het ideale recept, helaas, voor verzuring en ongenoegen.

Zeker in tijden van crisis hebben overheden de neiging om te groeien en geld uit te geven¹². Maar achteraf worden zelden stappen gezet om die groei terug te draaien. De econoom Robert Higgs beschrijft dat als het *ratchet* effect. Net als een ratelaar slechts in één richting kan roteren, kan de groei van een overheid niet meer worden teruggedraaid eens dat nodig is.

De uitrol van bureaucratie en overheidsinstellingen wordt onomkeerbaar, wars van efficiëntie of de uitkomst van kosten-baten analyses. In die zin wordt een overheid elke keer opnieuw met groei 'beloond', zelfs al maakt ze fouten. De overheid wordt een zichzelf voedende machine.

De Leuvense socioloog Marc Hooghe ontleedt in een opiniestuk een 21ste-eeuwse variant van die dynamiek. Hooghe wijst erop dat burgers in hun vertrouwde sfeer – op het vlak van arbeid, vrije tijd, consumptie, liefde, ... – inmiddels volstrekt geïndividualiseerde keuzes kunnen maken. Zij kijken dan vervolgens naar de overheid om hen soortgelijke, op maat gemaakte regels aan te bieden. En de overheid kan op haar beurt niet aan die vraag beantwoorden. Daar is zij nu eenmaal te statisch voor. En dus neemt de gapende kloof tussen mens en overheid toe.

Het onvermogen van overheden om passende antwoorden te vinden op behoeftes van burgers heeft geleid tot het omhelzen van complexiteit. Wars van de kerntaken is de overheid, bijvoorbeeld onder druk van belangengroepen en steekvlampolitiek, steeds vaker gaan inspelen op angsten en onzekerheden. Onze regelgeving berust tegenwoordig op drie onrustwekkende kenmerken: complexiteit, starheid, wantrouwen en véél, heel veel regels.

SLANKER IS FITTER

Toch kunnen we de ratelaar een halt toeroepen. En zelfs in tegenovergestelde richting doen draaien. Niemand pleit voor een samenleving zonder overheid. Maar de slinger is heel ver doorgeslagen en zet een rem op de ontwikkeling van de samenleving. Het is tijd om het tij te keren en de mentaliteit om te draaien.

Dat begint met een gezamenlijk engagement van alle overheden; met de duidelijke ambitie om tegen 2020 het overheidsbeslag terug te brengen tot onder de 50%.

Soms zijn kleine stappen van groot belang om de bal aan het rollen te krijgen. Het is heus geen boutade om te zeggen dat iets afschaffen bij onze overheden een moeilijkere klus is dan meer overheid bij te creëren. Toch is de afbouw van overheidsparticipaties in bijvoorbeeld Belgacom, B-Post, de NMBS en de banken onafwendbaar. Ook het besturen van een busmaatschappij als De Lijn is geen overheidstaak en een eigen Vlaams energiebedrijf is al helemaal weggegooid geld.

We hebben ook minder politici nodig en minder bestuursniveaus. De Senaat wordt hervormd en in zijn huidige vorm afgeschaft. Dat is een duidelijk signaal – en het betekent een jaarlijkse besparing van 40 miljoen euro. Ook de intercommunales worden uitgedund, al zou dat sneller en meer radicaal moeten gebeuren. Zelfs de provincies moeten expliciet in vraag worden gesteld. Tal van zaken die door deze beleidsniveaus worden aangestuurd, betekenen dubbel werk. De provinciale

administraties kunnen aansluiting vinden bij Vlaanderen, of aanhaken bij de takenpakketten van steden en gemeenten. En misschien moet dan ook de schaal van deze dichtst bij de burger staande overheden in vraag worden gesteld. Is een versnippering in 308 steden en gemeenten nog echt van deze tijd? Of zouden pakweg 100 gemeenten ook volstaan?

Voor tal van gespecialiseerde taken kunnen steden en gemeenten vandaag wel al samenwerken. Maar in Nederland reikt de ambitie verder. Daar staat opnieuw een fusieronde op het programma. Ook ons land mag die kritische denkoefening niet schuwen. We moeten ons durven afvragen hoe we door meer stedelijk te denken en samen te werken, zowel de leefbaarheid kunnen vergroten als de kosten kunnen drukken.

DE EEUW VAN DE STAD

Stedelijkheid is niet alleen een verhaal over efficiëntie. Steden zijn de toekomst. Als de 19de eeuw de eeuw van de natiestaat was, wordt de 21ste eeuw de tijd van metropolen. Langzaam maar zeker verschuift het model van Europa versus Amerika of China naar de concurrentie van steden als Brussel en Amsterdam met Seoel, Shanghai en New York. Metropolen zoals Tokyo of Londen zijn economische motoren. Het BNP van New York City is even groot als dat van India.

Steden zijn de toekomst. Als de 19de eeuw de eeuw van de natiestaat was, wordt de 21ste eeuw de tijd van metropolen. Het zijn de plaatsen waar creativiteit en innovatie bloeien en waar burger en politiek dicht bij elkaar staan.

Voor de eerste keer in de geschiedenis wonen er wereldwijd meer mensen in de stad dan op het platteland. Dat maakt van steden ook laboratoria van de samenleving, waar je een blik op de toekomst kan

werpen. Het zijn de plaatsen waar creativiteit en innovatie bloeien en waar burger en politiek dicht bij elkaar staan. Ook de problemen zijn overal dezelfde: het verkeer, propere straten en open ruimten. Burgemeesters zijn daarom echte *fixers*. Ze lossen samenlevingsproblemen op¹³, steeds vaker los van partijgrenzen maar met een flinke dosis pragmatisme.

Van alle politici hebben burgemeesters de meeste reële macht. De grootste impact. Ze staan op het terrein en zien het instant effect van hun beleid. Ze krijgen feedback, gaan in dialoog met mensen en kunnen op korte termijn bijsturen en bijleren van mensen – en van elkaar. Voor hogere bestuursniveaus is dat anders. Ze staan verder af en hebben minder voelsprietten. Er is meer anonimiteit en dus ook minder verantwoordelijkheid. Ze blijven steken in wantrouwen en complexiteit.

TERUG NAAR DE KERN

Een van de beste manieren om het richtingloos uitdijen van overheden tegen te gaan bestaat er in om de kerntaken opnieuw in het brandpunt van het debat te plaatsen en elke voorgestelde overheidsactiviteit of -ingreep aan die lijst van kerntaken te toetsen.

Onbetwiste kerntaken zijn het innen van belastingen, zorgen voor infrastructuur, het creëren van een kader voor solidariteit, het organiseren van de democratie en de noodzakelijke voorwaarde van vrede en veiligheid in een samenleving. Daarom leggen we bijvoorbeeld in West-Europa het monopolie op ‘geweld’ bij de overheid en verbieden we het gebruik van geweld door burgers. Alleen politie en de krijgsmacht hebben het recht om de orde te handhaven en mensen van hun vrijheid te beroven. Ze doen dat in een democratie uiteraard niet ongecontroleerd. De parlementaire controle op de zogenaamde ‘gezagsdepartementen’ is cruciaal voor een gezond functionerende overheid.

OVER DE RIJDENDE RECHTER EN CONFETTI-ARRESTEN

Ook een onafhankelijk werkende rechterlijke macht is van cruciaal belang. Het is een pijler van de rechtstaat die onze rechten en vrijheden moet vrijwaren. Dat is in deze sterk gemediatiseerde tijd niet zo evident. Zoals alle gevestigde instituten staat ook justitie onder druk. Onrecht, geweld en criminaliteit zijn – zeker ook door de invloed van sociale media – zeer nabij en tastbaar. We maken wat er wereldwijd gebeurt als het ware in *real time* mee. Dit soort verslaggeving drijft op emoties en speelt in op instant rechtvaardigheid, terwijl rechtspraak tijd, objectiviteit en woord en wederwoord nodig heeft.

Bas Heijne gaat in zijn essay ‘Moeten wij van elkaar houden’ op zoek naar manieren om het vertrouwen in de rechtstaat te herstellen. Hij zoekt een antwoord in herkenbaarheid, nabijheid en dialoog. Justitie zou dicht bij mensen moeten staan, een taal moeten spreken die mensen verstaan en er op wijzen dat dingen niet altijd zijn wat ze lijken. Uitleggen ook waarom algemene principes zo belangrijk zijn.

De organisatie van Justitie komt uit de 19de eeuw en past als instelling in de maatschappij van toen. Denk aan indrukwekkende ‘justitiepaleizen’ of aan de archaische klederdracht en pruiken van de hoogste rechtsprekers. Beiden hebben tot doel afstand te creëren en gezag uit te stralen. Precies die recepten werken vandaag niet meer. Uiteraard zijn objectiviteit en gezag nodig, maar die moeten voor de mondige burger in een mediamaatschappij blijken uit de feiten, en niet uit de architectuur of handelswijze. Heijne haalt het voorbeeld aan van populaire TV-programma’s zoals ‘Judge Judy’ of ‘De rijdende rechter’. Het gaat uiteraard om entertainment, maar ze drukken tegelijk ook een verlangen uit om het recht weer benaderbaar en herkenbaar te maken. Misschien moeten onze rechters meer de baan op om recht te spreken. Mensen aanvaarden gezag en een uitspraak, op voorwaarde dat er naar hen geluisterd is, en dat ze de argumenten voor een uitspraak ook begrijpen.

Ook dat is een probleem met het recht vandaag. De moeilijke taal, de complexe regelgeving en schijnbaar oneindig rekbaar procedures. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt niet alleen bij de rechterlijke macht, maar ook en vooral bij de wetgevende macht. Als de politiek tal van regels en procedures maakt, moet ze het zich nadien niet beklagen dat burgers zich op die regels beroepen. Het bestaande kluwen creëert alleen maar verliezers: de burger die zich niet begrepen voelt, de politiek zelf en de rechterlijke macht die het verwijt krijgt wereldvreemd te zijn.

De oplossing ligt in de terugkeer naar principes in plaats van het eindeloos uitwerken van regels en procedures. Het is een illusie te denken dat we de steeds complexer wordende wereld bevattelijk kunnen maken door ze te beantwoorden met complexe regelgeving. De 10 geboden zijn zelfs vandaag nog steeds efficiënter dan 10.000 bladzijden met wetten.

Zo'n mentaliteitsomslag kan, maar vereist in de eerste plaats discipline van politici die de regels maken. Helaas lijkt de oplossing voor problemen al te vaak méér regelgeving te zijn. Gecombineerd met het principe dat wie beslissingsmacht heeft ze ook graag gebruikt, leidt dit vaak tot absurde gevolgen. De discussie over de GAS-boetes is daar een mooi voorbeeld van. De Gemeentelijke Administratieve Sancties zijn eigenlijk bedoeld om straffeloosheid tegen te gaan en het gevoel van rechtvaardigheid te herstellen. Omdat een log en overbevraagd justitieapparaat geen prioriteit kon schenken aan 'kleine overlast', zouden gemeentebesturen zelf mogen ingrijpen. Het principe is duidelijk. Kleine overlast is ergerlijk en als er niet tegen wordt opgetreden, verzuurt de hele samenleving.

Toch kon men in enkele gemeenten niet aan de verleiding weerstaan om van een principe opnieuw een karikatuur van regels te maken. Er zijn voorbeelden te vinden van totaal krankzinnige 'verbodsbepalingen' die in plaats van verzuring tegen te gaan, tot nog meer onbegrip en gekanker leiden. Hoeft ook niet te verbazen als lokale politici per se willen controleren hoe groot de diameter van confetti is, of met hoeveel

je op de glijbaan in het zwembad mag. Er bestaan zelfs reglementen die het verbieden om te volleyballen op een voetbalveld.

Het komt er op aan een nieuw sociaal contract te sluiten. Tegenover minder belastingen en een eenvoudige overheid staat een geëngageerd burgerschap waar mensen zélf de handen uit de mouwen steken en problemen oplossen.

EEN NIEUW SOCIAAL CONTRACT

Van zoveel betutteling wordt een mens opstandig. De oplossing zal moeten vorm krijgen doordat beide kampen elkaar tegemoet komen. Beleidsmakers moeten de drang weerstaan om alles in regeltjes te willen gieten. Maar omgekeerd heeft het ook geen zin dat mensen voor elke prul een beroep doen op de overheid. Heel veel onzinnige verbodsbepalingen zijn overbodig als mensen zelf hun verantwoordelijkheid nemen en zich niet voor elke moeilijkheid in het samenleven tot de overheid richten.

Het komt er dus op aan een nieuw sociaal contract te sluiten.

We maken de overheid eenvoudiger en geven haar ook een andere rol. De overheid van de 21ste eeuw moet veel meer een platform dan een machine zijn. Ze doet minder zelf en maakt meer mogelijk. Ze is minder speler, maar meer scheidsrechter.

Een andere overheid verandert ook de rol van burgers. De eerste vraag is niet meer wat de overheid voor jou kan doen, maar wél wat jij zelf kan doen, ook voor de samenleving. Tegenover minder belastingen en een eenvoudige overheid staat een geëngageerd burgerschap waar mensen zélf de handen uit de mouwen steken en problemen oplossen.

HET SCHEIDSRECHTERMODEL

Pleiten voor een nieuw sociaal contract vraagt een totaal andere rol van de staat.

In een complexe en veranderende samenleving die ontzettend veel mogelijkheden biedt, moet een overheid zélf minder ‘speler’ zijn en meer kansen laten aan mensen, organisaties en bedrijven. Een staat moet minder zelf doen, en meer dingen mogelijk maken.

Dat wil niet zeggen dat alles en iedereen zomaar zijn eigen gang kan gaan. Integendeel. Een samenleving heeft heldere, stabiele en eenvoudige spelregels nodig en die moeten ook worden nageleefd. Maar een overheid hoeft niet zelf op te treden, initiatief te nemen en te beslissen. Vaak volstaat het om het kader te schetsen en er op toe te kijken dat de spelregels worden nageleefd. Dat is een kerntaak van een overheid.

Dat is zeker zo in de relatie tussen markten en de overheid. Het Europese mededingingsbeleid is een mooi voorbeeld van de overheid als scheidsrechter. Europa garandeert de voorwaarden die de meeste garantie bieden op eerlijke en goed functionerende markten – echte vrije markten. Want ze kiest in alle bewoordingen resoluut voor die échte vrije markt.

Ze plaatst concurrentie centraal en kiest op die manier voor correcte competitie en niet voor de macht van een of meerdere spelers. Monopolies, oligopolies, concurrentievervalsing en machtsconcentraties zijn uit den boze. Europa is de scheidsrechter wanneer marktspelers hun positie op die markt misbruiken of de regels die democratisch zijn opgesteld, niet naleven.

Zo’n overheid hebben we nodig. Ook op het vlak van de energie- of telecommarkt bijvoorbeeld moet de overheid zorgen voor eerlijke concurrentie. Dat is goed voor de consument, want die kan rekenen op dalende prijzen en een stijgende kwaliteit. Precies dat sluitstuk ontbrak én ontbreekt nog bij de financiële markten. De overheid die er als toezichthouder over waakt dat banken binnen hun opdrachten blijven opereren, dat ze de beste kwaliteit leveren en dat alles aan de beste voorwaarden voor hun klanten.

Een arrogante en stokoude gesprekspartner

De burger moet altijd centraal staan in de dienstverlening. Helaas zien overheden vandaag in de eerste plaats vooral *zichzelf*. Dat komt niet alleen omdat ze te veel zelf willen doen. Dat komt ook omdat ze vertrekken vanuit een fel verouderde hiërarchische benadering, van de top naar beneden.

Dat overheden vooral naar zichzelf kijken en te weinig naar de burgers, blijkt al uit het allereerste artikel van onze Grondwet. Onze Grondwet begint met de melding dat België een federale staat is, samengesteld uit Gemeenschappen en Gewesten. Het artikel werd door de jaren en staatshervormingen heen aangepast, maar de visie bleef die van de 19de eeuw: hiërarchisch en vertrekkend vanuit de instelling in plaats van uit mensen.

Meer in lijn met de veranderende samenleving en de rechtenrevolutie van de laatste decennia, zou het eerste artikel van onze Grondwet aan elke Belg het onvervreembare recht om in vrijheid over zijn of haar eigen leven te beschikken en het geluk na te jagen, moeten verankeren.

De oorspronkelijke 19de-eeuwse statelijke visie schemert in de gehele tekst van de Grondwet door. Artikel 24 bijvoorbeeld, begint met de organisatie van het onderwijs, en komt pas in de derde paragraaf toe aan het recht op onderwijs voor iedereen, met eerbiediging van de fundamentele rechten en vrijheden.

*In elk geval moet het
uitgangspunt zijn dat een
overheid er is voor de burger,
en niet omgekeerd.*

Die rechten en vrijheden zijn trouwens gerust aan een update toe. Want onze samenleving heeft heel wat culturele vooruitgang geboekt. Een positief signaal zou er in bestaan om vrijheden zoals het recht op abortus, euthanasie of het homohuwelijk in de Grondwet te verankeren. Anderzijds kunnen oude artikelen, zoals bijvoorbeeld de wijze van financiering van de erediensten, beter plaatsmaken voor nieuwe inzichten. En wat met de heel recente generatie rechten – het recht op een toegang tot internet bijvoorbeeld?

In elk geval moet het uitgangspunt zijn dat een overheid er is voor de burger, en niet omgekeerd. Mensen moeten centraal staan. Elke vorm van contact tussen overheid en burger zou moeten uitgaan van de leefwereld van die laatste. Niet de burger moet proberen te begrijpen wat de overheid van hem wil. De overheid moet de burger leren begrijpen en vertrekken van de vraag hoe de burger een vlotte dienstverlening kan krijgen.

Dat hoeft niet altijd grootscheepse hervormingen in te houden. Vaak volstaat het om een aantal processen om te draaien. In plaats van telkens opnieuw dezelfde informatie bij burgers op te vragen en hen te overladen met formulieren, zouden overheden altijd eerst zelf moeten kijken over welke informatie ze zelf reeds beschikken.

Het omkeren van procedures kan daarenboven heel wat ergernissen uit de weg ruimen. Bij het aanvragen van een vergunning, zou het laten verlopen van een termijn door de overheid automatisch tot een goedgekeurde vergunning moeten leiden. Nu leidt dat automatisch tot een afwijzing, terwijl het uiteraard de overheid is die de zichzelf opgelegde termijn niet kan respecteren.

Dergelijke aanpassingen lijken misschien op het eerste gezicht druppels op een hete plaat. Maar futiel zijn ze allerminst. Het gaat, opnieuw, om een noodzakelijke mentaliteitsomslag, de blik op het heden en de toekomst gericht. Eenvoud gaat niet alleen om de manier waarop je de zaken voorstelt. Eenvoud gaat over je aanpassen aan menselijk gedrag.

Eens overheden dat onder de knie hebben, kunnen ze er ook voor zorgen dat regels op zichzelf voor meer geluk en minder ergernis zorgen.

Wat zijn de kosten en wat zijn de baten? Wat is de echte impact op het dagelijkse leven van mensen?

Niets zou daarom aan meer onderzoek en overweging moeten worden onderworpen dan het creëren van een regel. Wat zijn de kosten en wat zijn de baten? Wat is de echte impact op het dagelijkse leven van mensen? Het is net als met het gezegde “elke euro twee keer omdraaien voor je die uitgeeft.” Door jezelf steeds te verplichten die keuze bewust te maken en die te verantwoorden, verhoog je de drempel voor impulsieve en foute regels en wetten.

In de Verenigde Staten heeft het White House Office of Information and Regulatory Affairs (OIRA) eenvoud centraal gesteld in zijn werking. Het OIRA kiest resoluut voor kleine eenvoudige en veelal goedkope benaderingen voor problemen. Ze werkt ideeën uit die mensen op een elegante manier een duwtje – een *nudge* – in de juiste richting geven.

Zo is in restaurants of cafetaria's met zelfbediening de volgorde van de verschillende maaltijden bepalend voor de keuze van mensen. Door kleine ingrepen in schoolkantines, kiezen leerlingen zo vrijwel onbewust vaker voor gezonde voeding. Ook de manier van voorstellen maakt een wereld van verschil. Mensen grijpen vaker naar een chocomousse die 90 procent vetvrij is, dan naar een dessert waar op staat dat het 10 procent vet bevat. En als je iets écht wil mogelijk maken, moet je het als regel automatisch laten gebeuren, met de mogelijkheid voor mensen om 'niet mee te doen' (opt-out). Het omgekeerde – een opt-in - leidt tot merkkelijk minder resultaat. Uiteraard geldt bij onwenselijke maatregelen precies de omgekeerde logica.

Nudges spelen in op de manier waarop ons brein onbewust en bewust keuzes maakt. Het hangt van de context af of ze best inspelen op onze inertie, of net op onze impulsiviteit. De beste nudges zijn diegene die inspanningen van de burger overbodig maken. Het zijn nudges die overheden aanzetten tot automatisering van processen wanneer dat kan zonder initiatief van de burger te vragen. Ook in het Verenigd Koninkrijk maken overheden meer en meer gebruik van nieuwe wetenschappelijke inzichten in menselijk gedrag. Nu er ook in Vlaanderen een heel pakket aan nieuwe bevoegdheden moet worden uitgewerkt, is het zinvol om die expertise aan te spreken zodat we meer resultaat kunnen bereiken met minder regels.

VAN MONDDOOD NAAR UPLOAD

Ondernemingen hebben naast het inzetten van dure onderzoeksbureaus een nieuwe manier ontdekt om hun doelgroep beter te leren kennen. Ze vragen het hen gewoon zelf. Monologen (reclame) moeten stilaan het podium delen met dialogen (sociale netwerken). Die evolutie is niet alleen maar het gevolg van marktdruk. Het zijn de burgers zelf die zich niet zomaar neerleggen bij ontoereikende producten en diensten. Ze stellen elkaar op de hoogte van hun ongenoegen én van hun tevredenheid, en worden de maat waarmee de prestaties van een bedrijf worden gemeten.

Er is iets fundamenteels aan menselijk gedrag dat dialoog in de kaart speelt. Hoelang houden we een gesprekspartner op een feestje gezelschap wanneer die voortdurend over zichzelf praat en onze suggesties negeert? Dialogen drijven op respect. Ze scheppen het begin van een vertrouwensband.

Sedert de jaren '90 zijn verschillende studies aan de oppervlakte gekomen die het belang van wederzijdse communicatie onderstrepen om sociale dilemma's te overstijgen en samenwerking te bevorderen¹⁴.

Talk is not cheap, dus – in tegenstelling tot wat klassieke economen decennialang dachten.

De 21ste-eeuwse communicatietechnologieën en -diensten zijn er niet alleen gekomen omdat het internet stoelt op een netwerkprincipe tussen servers en computers. Het gaat steeds vaker om een bewuste keuze voor dat horizontale netwerkprincipe. Stuk voor stuk nemen deze diensten de vorm van platformen aan, waarop mensen vrijuit met elkaar in interactie kunnen treden. En net in die interactie zit net de meerwaarde voor de gebruiker, en dus ook voor het platform in kwestie.

Terwijl de samenleving fundamenteel verandert en een horizontale vorm aanneemt, doen overheden precies het omgekeerde. Ze zien zichzelf nog steeds als eenzijdig producent. Ze gaan mee in complexiteit. Ze voeden de dialoog niet. Overheden zijn *te veel machine, te weinig platform*. Maar aan dat tijdperk komt onvermijdelijk een einde. Ook overheden zullen zich moeten aanpassen, willen ze hun legitimiteit vrijwaren.

En er schuilt een pak meerwaarde in onze samenleving als overheden de stap naar de 21ste eeuw zetten. Zij moeten niet alleen zelf beter met burgers communiceren, maar ook – en vooral – burgers toelaten met elkaar te communiceren. De klok slaat bijna twaalf uur voor organisaties die arrogante gesprekspartners zijn. De dag breekt aan voor organisaties die platformen zijn waarop betrokken burgers aan het stuur zitten.

WAAR GAAT MIJN GELD HEEN?

Openheid en transparantie zijn niet alleen vanuit een ethisch perspectief belangrijk. Ze zijn kostbaar goed voor een samenleving. Iedereen die ooit is gaan solliciteren of die iets aan de man moet brengen weet hoe belangrijk een reputatie is. De complexiteit en ondoorzichtigheid van overheden is daarom een fundamenteel hiaat in een democratie. Ze is deels gegroeid vanuit wantrouwen, en ze is er deels de oorzaak van.

Digitalisering laat toe déze ratelaar radicaal om te gooien. Meer nog, dat gebeurt al. Of liever, burgers doen het al. Net zoals ze het machtsveld van ondernemingen ondergraven door met elkaar te communiceren en hun stem te laten horen, nemen ze ook steeds vaker initiatieven om overheden op hun tekortkomingen te wijzen. Technologie en burgerschap versplinteren macht.

De webpagina www.wheredoesmymoneygo.org bevat tal van overzichtelijke infographics, feiten en figuren over wat er met belastinggeld gebeurt. De webstek biedt een begrijpelijk en transparant overzicht van de publieke uitgaven in het Verenigd Koninkrijk. Het is een initiatief van de “Open Knowledge Foundation.” Ze wonnen in 2008 een wedstrijd onder de noemer ‘toon ons hoe het beter kan.’ Het resultaat is een politiek neutraal, gebruiksvriendelijk en volledig open instrument dat uitlegt wie hoeveel betaalt en waar je belastinggeld naartoe gaat.

Overal ter wereld schieten soortgelijke initiatieven als paddenstoelen uit de grond. De Amerikaanse belastingbetaler kan terecht op de site “Where did my tax dollars go”, de Nederlandse burger kan surfen naar “De nationale begrotingswijzer”. De Nederlandse gemeente Dronten liet via dit platform haar burgers meedenken over noodzakelijke bezuinigingen op de begroting van de gemeente. Dat is fiscale transparantie ten top. En het is democratie ten top¹⁵.

We kunnen inspraak heel tastbaar maken, door mensen de vrijheid te geven om zelf een bepaald percentage van hun belastingen toe te wijzen.

We kunnen inspraak ook heel tastbaar maken, door mensen de vrijheid te geven om zelf een bepaald percentage van hun belastingen toe te wijzen. Het gaat niet om een verplichting, maar om een keuze die de betrokkenheid bij de samenleving groter maakt. De idee bestaat al

langer, maar wordt in dit digitale tijdperk met steeds meer elektronische aangiftes langzaam maar zeker ook daadwerkelijk haalbaar.

Met open data - het openstellen, hergebruiken en herverdelen van overheidsinformatie - geeft de overheid burgers en ook ondernemingen niet alleen informatie, maar herstelt ze meteen ook een stuk van het participatieve speelveld. In de 21ste eeuw geven overheden hun controle best voor een (groot) stuk op. In ruil voor die openheid krijgen ze sterkere burgers en een hechter sociaal contract in de plaats.

DEMOCRATIE 2.0.

Open data gaat over meer transparantie. Over meer duidelijkheid inzake de besteding van schaarse publieke middelen. Open data gaat om inspraak. En zelfs om participatie. Open data kunnen de democratie naar een hoger niveau tillen.

Openheid en transparantie zijn cruciaal om vertrouwen te verkrijgen en te behouden. Corruptie bij administraties kan door actieve burgers worden blootgelegd. Want zonlicht is het beste ontsmettingsmiddel. *Open government* is geen verre toekomstmuziek. De Obama-administratie heeft al een platform in stelling gebracht¹⁶. En ze reikt de hand naar andere overheden om datzelfde engagement te volgen. *From commitment to action.*¹⁷

Open data gaat verder dan gebruiksrecht toestaan. Het principe laat expliciet toe dat burgers en ondernemingen de gegevens op hun beurt mogen delen en hergebruiken.

Dat schept andere perspectieven voor de heropleving van democratie en voor het aanboren van nieuwe, open en eerlijke markten - want iedereen strijdt met dezelfde gratis grondstoffen.

Maar het gaat er ook om geen nieuwe digitale kloof te laten ontstaan. Net door de duizelingwekkende groei van beschikbare gegevens is er een wig gedreven tussen *informatie* en *kennis*. In 1982 al schreef John Naisbitt in *Megatrends* de profetische zin

“We will be drowning in information, and starved of knowledge.”

“Big data” is momenteel enkel aantrekkelijk voor ondernemingen die de slagkracht hebben om ze op te kopen en er allerlei modellen en algoritmes op los te laten, speurend naar de goudstukjes tussen het gruis. Burgers daarentegen voelen zich maar al te vaak overstelpt door de indrukwekkende lawine aan ongeordende informatie die dagelijks op hen afkomt, en haken op den duur gewoon af. Dat is nefast voor henzelf én voor de samenleving in zijn geheel.

Open data herstellen dat hellend vlak voor een stuk. Niet iedereen zal de motivatie aan de dag leggen om aan de slag te gaan met open overheidsinformatie. Maar dat hoeft ook niet. Drie bollebozen met een internetverbinding, een gezonde dosis creativiteit en een sterk idee kunnen met open data toepassingen bouwen die op kunnen tornen tegen die van de allergrootste ondernemingen. Ook dat is de horizontale netwerksamenleving.

Want het potentieel dat in open data schuilt is groot, erg groot. Enorme volumes wetenschappelijke, technologische en medische gegevens in handen van universiteiten, banken, instituten voor de statistiek, ngo's, weerstations, musea en absoluut ook overheidsinstellingen zijn zo goed als onbetaalbaar als ze ter beschikking worden gesteld van journalisten, studenten, wetenschappers, ontwikkelaars van nieuwe internetapplicaties en, niet in het minst, alle burgers en consumenten. Open data kunnen het postindustriële tijdperk een enorme sprong voorwaarts bezorgen.

Babelse democratie

Kunnen we het hebben over verandering, over aanpassing, over een nieuwe rol voor de overheid en over geëngageerde burgers zonder de democratie en de politiek in vraag te stellen? Absoluut niet. De vraag is niet zozeer aan de orde of de democratie als algemeen begrip op de limieten van haar effectiviteit aan het botsen is. De vraag is eerder welke democratie we willen.

De invoering van de vertegenwoordigende democratie – dat is besturen *voor* het volk, *door* verkozenen van het volk – is een product van de Verlichting. Ze is er in essentie gekomen omdat oorlogen, revoluties en maatschappelijke omwentelingen vaak niet het politieke eindbeslag kregen dat meer vrijheid en rechtvaardigheid opleverde. Integendeel, al te vaak werden de veelzijdige en vaak tegenstrijdige motieven die een revolutie stuwden uiteindelijk geëncapt door één strekking. En dus verving een revolutie in de meeste gevallen de ene absolute heerser door de andere.

Maar ook de twintigste eeuw staat bol van voorbeelden die aantonen dat de installatie van een absoluut heerser altijd leidt tot ontsporing. Alleenheerschappij geeft in eerste instantie de illusie van het voordeel van de duidelijkheid. De ontzuiling en de absolute chaos zijn voor later. Maar gebeuren doet het altijd.

Onder een sluitende democratische koepel is zo'n abrupte ontsporing onmogelijk. Ook hier heeft de medaille twee kanten. Kiezen voor democratie is kiezen voor geleidelijkheid, maar ook voor onduidelijkheid. Alles is er op afgestemd om impulsieve beslissingen en de gevolgen ervan in te wisselen voor meer nuance.

Bij stelsels waar één partij de meerderheid en dus het bestuur wordt toebedeeld (winner takes all stelsels zoals de Angelsaksische) zijn remmen ingebouwd om een zeker evenwicht op de rails te houden. De

checks & balances liggen bij een scheiding van machten, voornamelijk bij het tegengewicht van een parlement dat altijd een zekere afspiegeling van de bestaande maatschappelijke diversiteit is.

Meerpartijstelsels leiden dan weer, zeker in de naoorlogse geschiedenis, tot coalities. De botsing van meningen en ideeën moet dus door de *blender* van het compromis, van de consensus. Besluitvorming weerspiegelt zelden of nooit één overtuiging. Alle overtuigingen die deelnemen aan het bestuur worden getemperd.

OVER INSPRAAK, PARTICIPATIE EN BESLISSINGSMACHT.

Beide soorten democratische stelsels liggen onder vuur omdat het hen vaak aan daadkracht ontbreekt. In de VS zien we dat het tweepartijstelsel leidt tot patstellingen (zie de *Fiscal Cliff* en de *Sequester*) omdat niemand nog kan of wil uit de eigen ideologische kooi breken – of omdat de hele beweging gegijzeld wordt door een interne zweepgroep met de hardste ideologische lijn.

Het consensusmodel leidt ook tot trage besluitvorming. Het duurt even voor iedereen de sprong wil en kan wagen, met vooral heel wat voorafgaande, bijna tribale signalen naar de achterban en de kiezer tot gevolg. Maar die signalen *vooraf* stroken zelden met de *uitkomst* achteraf. Geen wonder dat het compromis in een slecht daglicht komt te staan.

Het klinkt als een utopie binnen de politieke zeden en gewoonten die we vandaag kennen, maar de politiek zou beter af zijn als partijen voor de verkiezingen positieve allianties zouden kunnen sluiten. Waarbij ze ook erkennen wat hen bindt, in plaats van steeds maar te benadrukken wat hen onderscheidt. Waarbij men een alliantie sluit voor een beperkt maar duidelijk aantal doelstellingen die men gezamenlijk wil realiseren, die belangrijk genoeg zijn om ze tot de inzet van de verkiezingen te maken, en waarmee men naar de kiezer trekt. Want de kiezer is slim genoeg om te weten dat wie het eens is over hetgeen hen verbindt, ook

verstandig genoeg is om tot goede akkoorden te komen over hetgeen waarover men een verschillende visie heeft. Het politieke klimaat is er op dit ogenblik misschien niet naar, maar moest zo'n denkoefening ooit werkelijkheid worden, dan kunnen we komaf maken met versnippering en de kiezer de duidelijkheid geven waar hij al zo lang om vraagt.

Want ook de verlangens van de kiezer zijn geëvolueerd. Ze zijn gedi- versifieerd, net als de maatschappij. Iemand kan in zijn rol als werk- nemer van de politieke bestuurders een sterk sociaal beleid wensen. Maar diezelfde persoon kan evengoed een hard immigratiebeleid voorstaan. Iemand kan tegelijkertijd voorstander zijn van degressieve werkloosheidsuitkeringen én van een uitgebreid ontwikkelingssamen- werkingsbeleid. Zoals we al zagen: burgers organiseren zich in steeds veelzijdiger en lossere verbanden. Dat komt omdat inspraak voor hen niet meer volstaat. Het uitbrengen van een stem volstaat voor hen niet altijd meer. Burgers hebben de smaak van de participatie te pakken.

Betrokkenheid en participatie zijn belangrijke bouwstenen voor een open samenleving.

Maar er schuilt ook een gevaar in wanneer die betrokkenheid groeit uit het huidige klimaat van wantrouwen en onzekerheid. Doordat burgers al te lang zijn gereduceerd tot passieve spelers in democratische processen sterft het sociaal dier in ons een beetje af. Er heerst daarom vaak een conservatieve betrokkenheid. Verhinderen in plaats van oplossingsge- richt meedenken. Het NIMBY-fenomeen waarbij we vooral het particu- liere belang met hand en tand verdedigen is hiervan het resultaat.

De consultaties en beroepsprocedures in onze regelgeving zijn zo talrijk dat de slinger te ver lijkt doorgeslagen. Wie gedreven is, zijn weg kent en bereid is om door te zetten, kan op legitieme wijze de eigen particuliere inzet laten primeren op het algemeen belang. Op die manier wordt het steeds moeilijker om projecten te realiseren. Op het eerste zicht lijken onverdraagzaamheid en verzuring te zegevieren. Zo wordt het steeds moeilijker om een geschikte plaats te vinden voor een

kindercrèche of een speeltuin, omdat spelende kinderen voor ‘geluids-overlast’ zouden zorgen. Activiteiten die plaats innemen en volk op de been brengen botsen veelal op een njet van de buurt die klanten wil, of meer nachtrust nodig heeft. En grote mobiliteitsprojecten geraken niet uit het moeras van procedures, waardoor we uiteindelijk allemaal letterlijk en figuurlijk stilstaan.

Toch kan je mensen eigenlijk niet kwalijk nemen dat ze de regels kennen en toepassen. En als politici complexe en overdreven verbodsbepalingen stemmen, moeten ze niet verbaasd zijn dat mensen zich er ook op beroepen. En zo is er altijd wel een regelkje waarop iemand zich kan beroepen om initiatieven tegen te houden.

De oplossing ligt in een terugkeer naar principes in plaats van uitgewerkte regels. Die geven ruimte voor beoordeling, overleg en inschatting van een situatie. Op die manier moeten mensen met tegengestelde belangen overleggen in plaats van verbodsbepalingen uit te pluizen.

Maar even belangrijk is het herstel van de democratie en het primaat van de politiek. Consultatie- en inspraakprocedures dienen om het draagvlak groter te maken, niet om besluitvorming eindeloos te rekken. Na inspraak moet uitspraak volgen. Dat wil zeggen dat procedures redelijk en eindig zijn. Dat wil ook zeggen dat we moeten stoppen om de beslissingsverantwoordelijkheid af te wentelen op de administratie, of op commissies en raden. Vooral Vlaanderen is te ambtelijk. Alle grote dossiers zitten geblokkeerd in procedures, of in de administratieve molens. Er wordt veel vergaderd en weinig beslist. Er worden veel studies gemaakt en werkgroepen opgericht. Het lijkt een eendeloze administratieve molen die nooit stopt met draaien. Zo een model ondermijnt de democratie.

Het zou goed zijn om de macht om knopen door te hakken opnieuw bij het parlement te leggen.

Inspraak en participatie zijn goed en nodig om een draagvlak te vergroten. Maar uiteindelijk is het aan de politiek om te beslissen. Het zou goed zijn om de macht om knopen door te hakken opnieuw bij het parlement te leggen. Over grote projecten kan dan bijvoorbeeld na afloop van procedures en overleg gewoon worden gestemd. Volksvertegenwoordigers kunnen zo na afloop van de consultatierondes beslissen om projecten te realiseren. Met een heldere ja of neen-stem in het parlement kom je tot uitspraak en nadien ook uitvoerbaarheid van projecten. De wetgevende macht is de eerste macht, die rechtstreeks door mensen is gekozen om beslissingen te nemen. Laat dat opnieuw gebeuren. Niet alleen in parlementen, maar ook in gemeenteraden bijvoorbeeld. Zodat iedereen kan zien welk standpunt door welke vertegenwoordiger wordt ingenomen. Voor of tegen een kermis in de stad. Voor of tegen een crèche in de buurt. Alle vragen waarvoor vergunningen moeten worden afgeleverd, zouden op die manier een democratisch beslissingsmoment en dus eindpunt – of beter gezegd een startmoment - kennen.

HET BELGISCH MODEL. OVER HERTEN EN TAALGRENZEN.

Wanneer een kudde herten ergens neerstrijkt om te grazen, lijkt het steeds alsof er één leider is, die het signaal geeft om zich te verplaatsen naar een dichtbij gelegen waterplas waar de dieren zich kunnen laven. Observaties hebben deze gangbare, conventionele opvatting op een verrassende manier onderuit gehaald.

Biologen hebben namelijk ontdekt dat herten op democratische wijze “stemmen” over deze beslissing. Sommige dieren zetten zich recht op, anderen beginnen ter plaatse te trappelen, nog anderen kantelen hun kop in een bepaalde richting. Maar pas wanneer een meerderheid (tussen de 51 en de 60%) van de herten heeft aangegeven het eens te zijn met de beslissing om zich te verplaatsen, zet de kudde zich in gang.

De wetenschappers Larissa Conradt en Timothy Rope verklaren in hun werk *Consensus Decision Making in Animals* dit democratische gedrag.

Vele diersoorten hebben ontdekt dat democratie tot minder extreme uitkomsten en beslissingen leidt. Ze zijn minder impulsief wanneer ze democratisch beslissen dan wanneer iedereen zich onderwerpt aan één leider.

*Vele diersoorten hebben
ontdekt dat democratie tot
minder extreme uitkomsten en
beslissingen leidt.*

Een van de problemen van ons land, is dat een dergelijk eenvoudig meerderheidsprincipe ontbreekt. Dat komt omdat wij bovenop de klassieke remmende aspecten van representatieve democratieën een extra laag complexiteit aan de Belgische politieke matrix hebben toegevoegd: we hebben onze burgers opgedeeld in groepen op basis van taal.

Het heeft ertoe geleid dat het Belgische niveau geen echte ‘Belgische’ bestuurslaag is, maar wel een moeilijk samenspel tussen Vlamingen en Franstaligen. In de Kamer van Volksvertegenwoordigers en in de regering ben je éérst Vlaming en dan pas liberaal of socialist bijvoorbeeld. De ideologische overtuiging is ondergeschikt aan de taalgemeenschap en dat is in feite niet erg logisch.

Het werkt ook niet bijzonder goed. Telkens weer ontstaat op zijn minst de indruk dat taalkundige verschillen de koers van het land bepalen. Terwijl er nochtans heel wat andere breuklijnen zijn die minstens even bepalend zijn. In het verleden was de breuklijn tussen katholieken en vrijzinnigen van groot belang. Vandaag duikt op de economische as de links-rechts tegenstelling opnieuw op. De overtuiging dat in Franstalig België alle partijen zich eerder op de linkerzijde bewegen, is even absurd als onjuist.

Als liberalen willen we een einde maken aan het slepend immobilisme door afscheid te nemen van de confederale mythe. Wij kiezen voor een federaal België met een sterk Vlaanderen, Wallonië en Brussel.

Als liberalen willen we een einde maken aan het slepend immobilisme door definitief afscheid te nemen van de confederale mythe. Confederalisme betekent immers dat je het land eerst splitst om daarna samen te werken als onafhankelijke staten. Maar als je het land niet wil splitsen, waarom zou je dan een term gebruiken die dat wel suggereert? Wij kiezen voor een federaal België met een sterk Vlaanderen, Wallonië en Brussel. Dat betekent dat we het zwaartepunt van de besluitvorming met duidelijke en samenhangende bevoegdheidspakketten naar de regio's verschuiven. Wie toch pleit voor confederalisme trekt de ieder-voor-zich logica helemaal door en splitst het land in drie onafhankelijke regio's.

In dat scenario wordt Brussel – toch de hoofdstad van Europa, een internationaal diplomatiek knooppunt en een sterke economische motor – officieel het buitenland. Met een eigen bestuur en met eigen keuzes. Die keuze kan dan zelfs een Brussels-Waalse Unie zijn, of het overnemen van de naam 'België'. Deze piste is niet alleen praktisch quasi onhaalbaar; het is ook economisch erg onzinnig en onwenselijk om ons los te koppelen van België of Brussel. Wij kiezen voor federalisme en houden het Belgische niveau.

Je moet het wel beter doen werken. Dat kan bijvoorbeeld door zaken die we op Belgisch niveau beslissen, meer op basis van het meerderheidsprincipe te organiseren. Dat wil zeggen dat meerderheden ideologisch gevormd worden op basis van overtuiging in plaats van op communautaire basis. Dat wil ook zeggen dat er een kieskring kan komen die minstens een deel van de vertegenwoordigers over het hele grondgebied aanduidt. Of dat een regering niet noodzakelijk een meer-

derheid moet hebben in beide taalgroepen in het parlement. Of dat ze niet noodzakelijk uit evenveel Vlaamse als Franstalige ministers moet bestaan, maar wel uit vertegenwoordigers van de inhoudelijke keuzes die gemaakt worden. Alle ministers zouden wel minstens behoorlijk twee- en zelfs drietalig moeten zijn, dat spreekt voor zich. Ook Engels is in Europees verband vandaag immers onmisbaar.

We hebben een echt federaal democratisch stelsel nodig dat de inhoudelijke mening van alle burgers in dit land reflecteert. Met partijen en politici die door elke burger kunnen worden beoordeeld, waar ze ook wonen. Met een model dat vooral volgens strekkingen, overtuigingen en ideeën is opgebouwd. Op die manier zuiveren we een in wezen minder bepalende factor – taalverschillen - van het huidige immobilisme weg uit het democratische proces. Dat is écht federalisme. Dat is echt kiezen voor transparantie en stabiliteit. Dat is kiezen voor democratie en vooruitgang.

VOOR EUROPA

Het huidige model met blokkeringsmechanismes en grendels die de democratische besluitvorming vertragen, is de veruitwendiging van wantrouwen en onbegrip. Het gaat uit van tegenwerking in plaats van samenwerking. Dat is misschien te verklaren om historische redenen, maar het is niet zinvol in deze tijd van globalisering en internationalisering. De weg uit de crisis bijvoorbeeld, vinden we niet door kleiner te worden of ons in onszelf op te sluiten, maar wel door samen te werken in eigen land, in Europa en in een internationale context. Als we willen overleven, moeten we samenwerken.

Daarom zetten we ook steeds verder stappen op weg naar internationale samenwerking. Daarom is het handelsakkoord tussen de Verenigde Staten van Amerika en de Europese Unie zo cruciaal. Daarom worden internationale organisaties zoals het Internationaal Monetair Fonds of samenwerkingsverbanden zoals de G8 en G20 steeds belangrijker.

Als we als mensen de strijd met honger, ziekte, oorlog en de klimaatproblemen willen aangaan, is samenwerking op internationaal niveau onontbeerlijk. Globale problemen vragen om globale oplossingen.

Ook de Europese Unie moet verder op het federale spoor. Als we mensen volledig of eenzijdig blijven vereenzelvigen met hun nationaliteit of taal kan het Europese project niet slagen. Er moet een gemeenschappelijke – ‘communautaire’ – dynamiek ontstaan die komaf maakt met het hokjes-denken of weegschaalpolitiek. Dus ook in het Europese parlement moet op termijn – minstens gedeeltelijk - een echte federale parlementaire logica worden ingevoerd, met een Europese kieskring, waarbij we kiezen op basis van overtuigingen in plaats van op nationaliteit.

Europa heeft een ‘Europese dimensie’ nodig die verder gaat dan de economie of een technocratie. Dat wist Jean Monnet, de grondlegger van de Europese Unie, ook al. Aan het eind van zijn leven in 1979, zei hij dat als hij opnieuw zou kunnen beginnen, hij zou beginnen met... cultuur. Dat wil zeggen met een Europees gevoel van geëngageerd burgerschap.

EPILOOG: OP ZOEK NAAR DE VONK

Er is vandaag geen wervend maatschappelijk project. Er is vooral veel fragmentatie en wederzijds wantrouwen. En angst voor de toekomst. Ongenoegen, afgunst en verzuring zijn de belangrijkste motieven om een stem op te eisen in het publieke debat. De politieke scène is teveel de kwintessens geworden van die verkrampte samenleving. Behoudsgezinde politieke strekkingen delven zelf de loopgraven waarachter ze plaatsnemen in naam van hun achterban, waardoor er geen gedeelde ruimte meer is om tot constructieve en breed gedragen oplossingen te komen. Die ruimte is nu een slagveld waar schuldverwijten en steekvlampolitiek als kogels over het terrein scheren. En wanneer de druk om tot een vergelijk te komen alsnog te hoog wordt, resulteert dat vaak in niet meer dan een gewapende vrede. Waarna de cyclus van negativisme, afgunst en verzuring met versterkte kracht hervat wordt.

Maar op een bepaald ogenblik wordt die verkramping een pijnlijke staat van zijn. Een houding die nog weinig hoop op verandering en vooruitgang biedt. Een houding die de temperatuur van een samenleving altijd dicht bij het vriespunt houdt. Een onhoudbare houding.

Op een bepaald ogenblik zijn de excuses opgebruikt. En op een bepaald ogenblik zijn ook 'de anderen', de vijandbeelden, opgebruikt.

Voor de dooi van het landschap volstaat een kleine temperatuurstijging. Dat is de manier waarop een politieke lente begint. Wat het ene ogenblik met het blote oog nauwelijks waar te nemen is, kan op termijn de basis vormen voor een echte relance. Voor een nieuwe bloei van de samenleving. Dat is waarom het liberalisme een nieuwe politieke lente voorstaat. Een lente die kan intreden als deze samenleving er opnieuw voor kiest om in te zetten op vrijheid en vertrouwen, op verantwoordelijkheid en vooruitgang.

POLITIEKE VERNIEUWING ALS TEGENGIF

Twintig jaar geleden verzamelden de Vlaamse liberale krachten om een positief alternatief te bieden op een tot stilstand gekomen samenleving. Politieke vernieuwing was de weg om de burger, het individu, opnieuw in het centrum van de politiek te brengen. Wars van belangengroepen. Wars van een versteende politieke scène. Politieke vernieuwing als tegengif voor ontketende extremistische krachten en de almacht van conservatieve machtsblokken. Politieke vernieuwing als versteviging van de democratie en van een op individueel vrij initiatief gestoelde economie.

De 21ste eeuw heeft zijn eigen grote uitdagingen. We starten de zoektocht naar antwoorden op die uitdagingen met een valse noot als we de menselijke vrijheid op een zijspoor zetten in dat avontuur. Want ideeën en creativiteit gedijen niet in een carcan van regels en onvrijheid. We moeten kiezen voor de weg van spontane samenwerking, van vrijheid en vertrouwen. Er is behoefte aan een nieuwe politieke lente.

De belangrijkste vraag vandaag, is niet hoeveel kiezers we hebben of hoeveel procent van de stemmen wij halen. De belangrijkste vraag is wél in welke mate wij in staat zijn om te doen wat nodig is voor dit land, voor haar burgers en de samenleving. Waarbij de samenleving

voor alle duidelijkheid niet stopt aan onze landsgrenzen, laat staan aan de grenzen van een regio waar één duizendste van de wereldbevolking leeft.

EEN PARTIJ MOET STERK STAAN IN HAAR IDEOLOGIE

Een partij zonder ideologie is zoals een huwelijk zonder liefde. Een liberale partij moet een ideeënpartij zijn. Ideeën zijn voedsel voor de liberale geest. En op ideeën rust geen monopolie. Ze zijn van iedereen. Dat is ook de reden waarom deze partij de voortrekker is en blijft van de interne democratie. Het is een principe dat we koesteren, en dat we nogmaals gaan herbevestigen en aanpassen aan de geest van deze tijd.

Een idee kan zichzelf niet bevruchten. Ideeën moeten botsen. Om daarna met elkaar te versmelten. Dat geldt meer dan waar ook voor ideeën die circuleren in een politieke partij. Want een politieke partij is geen godsdienst, geen geloofsbelijdenis van een heilig verklaarde waarheid. Zeker een liberale partij kan in zo'n eng bepaalde, conservatieve context niet bloeien.

DIT ESSAY IS EEN BEGINPUNT

Dit essay is het beginpunt voor 150 dagen proberen, falen, aanpassen en opnieuw beginnen. Tot er op het einde van de rit een nieuw liberaal project in de steigers staat. Een liberaal project met nieuwe antwoorden op nieuwe uitdagingen. Een liberaal project dat van iedereen is. Een liberaal project dat de kracht, de creativiteit en het talent van zoveel mogelijk mensen wil bundelen. Het nieuwe liberale project is een burgerproject.

Via allerlei platformen en kanalen gaan we de dialoog aan. Elke opmerking, elke bijdrage, elk idee gaan we koesteren. Elke burger die zich engageert om met een open blik op de toekomst die toekomst zélf vorm te geven komt aan bod op ons liberale congres van 15, 16 en 17 november 2013. En we leggen de lat hoog. We willen minstens 15.000 burgers engageren.

SAMEN VOOR VOORUITGANGSOPTIMISME

Zijn wij als Vlaamse liberalen vandaag al die verzameling geëngageerde burgers, die dam tegen afgunst en verzuring? Helaas niet. Liberalen worden ook nat als het regent. En ook in onze rangen zijn onverdraagzaamheid, afgunst en verzuring aanwezig. Zelf evolueren naar én leven volgens het liberale principe van de geëngageerde burger is het beste tegengif voor verzuring en afgunst – en dus misschien wel de belangrijkste uitdaging waarvoor onze partijvernieuwing staat. De ideeën en de daden vloeien daaruit voort, ze illustreren en voeden ons beeld van de burger, de samenleving en de wereld. Ook binnen de liberale partij is behoefte aan een nieuwe lente.

Maar ik zou afbreuk doen aan de basisprincipes van de liberale ideologie om niet ook in die interne kentering te geloven. De volgende 150 dagen staan in het teken van vertrouwen. Vertrouwen in een positief en actief nieuw liberaal project dat ideeën voortbrengt om het vooruitgangsoptimisme nieuw leven in te blazen.

Haviken zijn eenzame roofvogels op zoek naar een prooi. Liberalen zijn geen haviken. De nieuwe liberalen verschillen. Het zijn sociale vogels. Kleurrijk ook, goed en vrolijk gebekt. Het zijn slimme vogels en vernuftige architecten van hun nest. Ze dragen bij uitstek zorg voor de volgende generatie. Ze weten wanneer ze spaarzaam moeten zijn, en wanneer ze moeten verzamelen. Ze luisteren naar elkaar, maar ook naar de andere soorten vogels. Zo vervult een merel de rol van waker voor alle vogels in de buurt: allemaal reageren ze op zijn alarmkreet. Vogels zijn in staat om zich aan te passen aan nieuwe omgevingen, denk maar aan de grasparkieten in Brussel. Het zijn ook indrukwekkende atleten: het snelste dier ter wereld is een vogel (de slechtvalk), en niemand legt jaarlijks grotere afstanden af dan de noordse stern. Ze hebben grootse symfonieën geïnspireerd (de 7^e van Beethoven), en passen zich perfect aan aan nieuwe deuntjes: vogels die ringtonen imiteren bijvoorbeeld. En het thuis-instinct van duiven is legendarisch. Het is nog altijd een raadsel hoe ze het doen, maar vogels vinden altijd de juiste weg, zelfs in de moeilijkste omstandigheden.

Ze zijn daarom het perfecte symbool voor een nieuwe politieke lente.

Voetnoten

1. 'Je moet de sprong in het donker wagen' – *De Standaard*, zaterdag 27 april 2013
2. Rifkin, J. *The Empathic Civilisation*. <http://www.youtube.com/watch?v=l7AWnfFRc7g>
3. Naar W. Janssens, *opinie* (2003)
4. Uit een interview met *MO*-magazine: <http://www.mo.be/opinie/tomas-sedlacek-het-paradijs-er-geen-economische-groei>
5. *De marginale kostprijs*
6. *Metcalfè's Law*.
7. Zie ook de opinie van Guillaume Van der Stighelen in *DM* van 3 mei 2013: <http://www.demorgen.be/dm/nl/2461/Opinie/article/detail/1403273/2012/03/03/Ondernemers-aller-leeftijden-verenigt-u.dhtml>
8. Acemoglu & Robinson: *Why Nations Fail. The Origins of Power, Prosperity and Poverty*.
9. *Physics of the Future. The Inventions That Will Transform Our Lives*. Michio Kaku, pp. 296
10. http://en.wikipedia.org/wiki/In_Rainbows
11. Thomas Friedman, 2011
12. *Plateautheorie van Peacock & Wiseman (1951)*. Bevestigd voor ons land in een studie uit 2011 van Vives en de KULeuven.
13. Benjamin Barber, *If mayors ruled the world*.
14. <http://rss.sagepub.com/content/7/1/58.abstract>
15. Zie ook *Government Spending Watch*: <http://www.oxfamblogs.org/fp2p/?p=14361> en <http://www.gapminder.org>
16. <http://www.whitehouse.gov/open>
17. <http://www.opengovpartnership.org>

Gwendolyn Rutten (Hasselt, 26 juni 1975) is sinds december 2012 voorzitter van Open Vld. Met deze visietekst wil ze een denkkader aanreiken aan iedereen die het heersende pessimisme wil inruilen voor een optimistische blik op de toekomst.

“De nieuwe burger in de 21e eeuw is iemand die zich engageert, die de handen uit de mouwen steekt, gelooft in de toekomst en niet alles van de overheid verwacht”, stelt ze. Aan de geëngageerde burger, en dus niet aan machtsblokken, overheden en grote leiders, om de draad van de vooruitgang opnieuw op te pikken.

Rutten verlaat in dit essay de platgetreden politieke paden en verbindt klassieke liberale auteurs met nieuwe, hedendaagse inspiratiebronnen.

Haar oproep aan de burger? “Wij geven u opnieuw vrijheid. Aan u om die vrijheid geëngageerd in te vullen.” In dit boek kan u die oproep alvast letterlijk nemen. Binnenin vindt u ruimte en vrijheid om uw opmerkingen, suggesties en ideeën te noteren en te delen. Zo voegt u de daad bij het woord, en stippelt u mee de route uit naar een nieuwe politieke lente.

